

Rapport 2009:16 R

Förkunskaper och krav i högre utbildning

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Förkunskaper och krav i högre utbildning

Utgiven av Högskoleverket 2009

Högskoleverkets rapportserie 2009:16 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Anna Ahlm (projektledare),**

Agnès Ers, Henrik Holmquist, Carl Sundström och **Eva Åström**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: NRS Tryckeri, Huskvarna, juni 2009

Tryckt på miljömärkt papper

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	7
Bakgrund, syften och datainsamling	7
Har dagens studenter tillräckliga förkunskaper?	7
Vad beror de förändrade förkunskaperna på?	8
Har förändrade förkunskaper påverkat kravnivåerna inom högskolan?	8
Högskolans utmaningar	9
Inledning	11
Tematiska studier	11
Syfte och frågeställningar	11
Datainsamling, metoder och urval	13
Litteraturgenomgång och tidigare utvärderingar	17
Förkunskaper och kravnivåer i Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar 2001–2006	17
Litteraturgenomgång	25
Har dagens studenter tillräckliga förkunskaper?	35
”Det var bättre förr”	35
Brister i flera ämnen och förmågor	38
Vad beror de förändrade förkunskaperna på?	49
Gymnasieskolan har betydelse	49
Nya studerandegrupper och sökmönster	55
Förändringar i högskolans utbildningar	59
Har förändrade förkunskaper påverkat kravnivåerna inom högskolan?	61
Andra förkunskaper – samma prestationer	61
Förändrade arbetsätt och kravnivåer	67
Slutsatser och diskussion – Högskolans utmaningar	79
Heterogenitet som kommit för att stanna	79
Nya förutsättningar för lärande och undervisning	85
Behov av kvalitetssäkring	88
Referenser	91

Förord

De tematiska studier som sedan 2007 ingår i Högskoleverkets nationella kvalitetssäkringssystem är avsedda att fördjupa kunskapen om olika företeelser som framkommer i verkets övriga granskningar, dvs. att förklara och problematisera de resultat som utvärderingarna visar.

I många av Högskoleverkets tidigare utvärderingar diskuteras studenternas kunskaper när de kommer till högskolan. Åtskilliga lärare och bedömare har påtalat att tillräckliga förkunskaper saknas och varnat för att bristerna kan leda till att de akademiska kraven sänks. I den studie som presenteras i rapporten *Förkunskaper och krav i högre utbildning* bjöd Högskoleverket in lärare och studenter inom fem olika ämnen vid elva lärosäten, att diskutera dessa frågor vidare. Är studenternas förkunskaper tillräckliga? Har de förändrats, i så fall på vilket sätt och varför? Hur påverkas undervisningen och studenternas prestationer när stora studentgrupper kommer till högskolan med kunskaper som inte stämmer överens med högskolans förväntningar? Sammanlagt 30 gruppintervjuer genomfördes och en webbenkät skickades ut under hösten 2007.

I rapporten ges en bild av villkoren för undervisning och lärande inom högskolan på 2000-talet, som dessa beskrivs av lärare och studenter. Förutsättningarna för goda utbildningsresultat analyseras och därmed ges även en indikation på vilken utbildningskvalitet som kan förväntas.

Till de lärare och studenter som medverkat i studien vill högskoleverket rikta ett stort tack!

Projektgruppen har utgjorts av utredarna Anna Ahlm (projektledare), Agnes Ers, Henrik Holmquist, Carl Sundström och Eva Åström vid Högskoleverkets utvärderingsavdelning.

Sammanfattning

Bakgrund, syften och datainsamling

I de ämnes- och programutvärderingar som Högskoleverket genomförde under perioden 2001–2006 visades dels att många lärare anser att studenterna kan alltför lite när de börjar läsa vid högskolan, dels att högskolans krav har sänkts. Därför initierades 2007 den tematiska studie som presenteras i rapporten *Förkunskaper och krav i högre utbildning*.

Studien har flera syften:

- att fördjupa och nyansera den bild som ges i Högskoleverkets tidigare utvärderingar av studenternas förkunskaper och kravnivåerna i den högre utbildningen
- att undersöka om det finns ett samband mellan förkunskaper och kravnivåer
- att utveckla Högskoleverkets arbete och bidra till ett samtal inom universitet och högskolor om hur kravnivåer upprätthålls inom den högre utbildningen, med de förutsättningar som i dag ges.

Tre typer av data har samlats in: en litteraturgenomgång har sammanställts, sammanlagt 30 gruppintervjuer har genomförts med lärare och studenter i historia, engelska, socialt arbete, biomedicin och datateknik vid elva lärosäten, och webbenkäter har skickats till ca 1 000 lärare och 800 studenter vid de lärosäten som erbjöd kandidatexamen eller högre examen i något eller några av de fem ämnena under höstterminen 2007.

Har dagens studenter tillräckliga förkunskaper?

En majoritet av de lärare som deltog i studien anser att studenternas förkunskaper har förändrats under senare år, ofta till det sämre. Det är vanligt att dagens studenter har svårare än gårdagens att uttrycka sig skriftligt. De har ofta även svagare matematikkunskaper och alltför ytliga kunskaper i engelska, och motivationen och ambitionerna brister. Många studenter kräver alltför mycket hjälp och service och tar, enligt lärarna, inte ansvar för sina studier.

Den förändring som betonas mest eftertryckligt är dock inte den ensidigt negativa utvecklingen. Framför allt framhålls att heterogeniteten har

ökat. Många studenter kan fortfarande tillräckligt mycket och vissa är både motiverade och högpresterande. Samtidigt har gruppen med otillräckliga kunskaper blivit större och skillnaderna i kunskaper och förmågor mellan de riktigt bra och de lågpresterande har ökat.

Till de positiva förändringarna hör att studenterna i allmänhet blivit bättre på att tala inför andra, samarbeta och hantera datorer.

Vad beror de förändrade förkunskaperna på?

När studiens lärare försöker förklara studenternas förändrade förkunskaper återkommer de ofta till gymnasieskolan. Gymnasieskolans reformering 1994 innebar att både elevernas och skolhuvudmännens valfrihet ökade. Som en konsekvens kommer studenterna i dag från gymnasieskolan med mer varierade kunskaper än tidigare. Det går inte att ta vissa kunskaper för givna på samma sätt som tidigare, inte ens om studenternas rekryteras från ett och samma nationella gymnasieprogram. Även gymnasieskolans mål- och kunskapsrelaterade betygssystem uppfattas av många som misslyckat. Det är svårt att urskilja några säkra samband mellan betygssteg och kunskapsnivåer. Några av lärarna varnar för betygsinflation.

De förändrade förkunskaperna har också att göra med att högskolans studentgrupper har förändrats. Antalet studerande har fördubblats under 1990- och 2000-talen. Den breddade rekrytering som ägt rum, och det minskade söktrycket i början av 2000-talet, har inneburit att många nybörjarstudenter numera antas som har jämförelsevis låga betyg och även i övrigt sämre meriter än studenter hade förr.

Även förändringar inom högskolan spelar roll. Många högskoleutbildningar har förändrats under senare år på ett sätt som har inneburit att gymnasieelevernas kunskaper inte längre matchar högskolans krav.

Har förändrade förkunskaper påverkat kravnivåerna inom högskolan?

Uppgifter från SCB och CSN visar att studenternas prestationer knappast har försämrats under åren. Om lärarnas uppfattning är riktig, dvs. om det stämmer att delar av studentpopulationen har sämre förkunskaper än tidigare, tyder statistiken på att högskolan antingen sänkt kravnivåerna eller stärkt sitt arbetssätt.

Den här studien tyder både på att kraven sänks och på att den pedagogiska praktiken förbättrats. I intervjuer och enkätsvar beskriver lärarna hur

stöd- och vägledningsinsatser har stärkts, undervisningsformerna gjorts mer aktiverande och hur seminarieverksamhet och examinationsformer har utvecklats. Att villkoren för uppsatshandledningen förändrats betonas av många. För att kunna upprätthålla kvaliteten i examensarbetena krävs ofta betydligt större handledarinsatser än tidigare.

Framför allt i början på utbildningarna har samtidigt inslagen av repetition och förberedande moment ökat. På en del institutioner, i vissa kurser, har kurslitteraturens omfång minskat och inslagen av engelsk litteratur begränsats.

Högskolans utmaningar

I det avslutande diskussionskapitlet konstaterar Högskoleverket att till högskolans främsta utmaningar hör i dag att:

- möta allt mer heterogena studentgrupper utan att anpassa undervisningen efter lägstanivån, dvs. efter de studenter som har de sämsta förkunskaperna
- under utbildningens gång lyfta studenter från en inledningsvis lägre kunskapsmässig nivå än tidigare, till fullgod akademisk nivå.

För att möta dessa utmaningar förutsätts:

- förändrade undervisnings- och examinationsmetoder
- välfungerande pedagogiskt och strategiskt ledarskap på institutionsnivå
- stärkt studerandestöd
- välfungerande kvalitetssäkringsarbete på nationell nivå och inom lärosätena.

Inledning

Tematiska studier

De tematiska studier som sedan 2007 ingår i Högskoleverkets nationella kvalitetssäkringssystem är avsedda att fördjupa kunskapen om olika företeelser som framkommer i verkets övriga granskningar – förklara och problematisera de resultat som utvärderingarna visar. Resultaten är tänkta dels att bidra till kunskapsutvecklingen inom högskolan, dels att fungera som underlag i Högskoleverkets fortsatta arbete med de nationella kvalitetsgranskningarna.¹

Under år 2007 genomfördes två tematiska studier: en som belyste de akademiska lärarnas och ledarnas arbetssituation² och en som handlade om förkunskaper och krav i den högre utbildningen och som presenteras i den här rapporten.

Syfte och frågeställningar

Syften

I studien analyseras nybörjarstudenternas förkunskaper i relation till de krav som ställs på dem när de börjar läsa vid högskolan. Studien initierades efter att Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar 2001–2006 visat dels att många lärare anser att studenter kan alltför lite när de börjar läsa vid högskolan, dels att de krav som ställs på studenterna inte sällan uppfattas vara låga eller i alla fall varierande.

Ett första syfte med den här studien har varit att fördjupa och nyansera den bild av studenternas förkunskaper och kravnivåerna i den högre utbildningen som ges i Högskoleverkets tidigare utvärderingar. Både lärares och studenters uppfattningar har undersökts.

Ett annat syfte har varit att undersöka om det finns ett samband mellan förkunskaper och krav. Anpassas kravnivåerna inom högskolan efter

-
1. Det nationella kvalitetssäkringssystem som sjösattes 2007 är uppbyggt av fem olika komponenter: granskningar av lärosätenas kvalitetsarbete; utbildningsutvärderingar; examensrättsprövningar; utmärkelse till framstående utbildningsmiljöer; tematiska utvärderingar och tematiska studier.
 2. Högskoleverket (2008b).

studenternas förändrade kunskaper? Sänks kraven? Eller finns det andra sätt att hantera otillräckliga förkunskaper?

Studien syftar också till utveckling. Resultaten är avsedda att användas som underlag i Höskoleverkets fortsatta kvalitetssäkringsarbete. Förhoppningsvis kan de även bidra till ett samtal inom universitet och högskolor om hur kravnivåer upprätthålls inom den högre utbildningen, med de förutsättningar som i dag ges.

Frågeställningar

Studiens tre inledande frågeställningar syftar till att fördjupa de beskrivningar av studenternas förkunskaper som ges i tidigare ämnes- och programutvärderingar:

- Är studenternas förkunskaper tillräckliga?
- Har förkunskaperna förändrats?
- Hur har i så fall förkunskaperna förändrats?

I nästa fråga söks förklaringar till varför åtminstone delar av studentpopulationen har andra förkunskaper än tidigare:

- Vad beror de förändrade förkunskaperna på?

I studiens två sista frågeställningar fokuseras den akademiska praktiken:

- Påverkas kravnivåerna i högskolan av studenternas förkunskaper?
- Hur arbetar högskolan för att möta studenter med otillräckliga förkunskaper?

Datainsamling, metoder och urval

Intervjuer för verklighetsbeskrivning

Datainsamlingen inleddes under hösten 2007 med gruppintervjuer med lärare och studenter inom fem ämnen, vid elva olika lärosäten. Totalt genomfördes 15 intervjuer med lärare (tre intervjuer i varje ämne) och 15 intervjuer med studenter (tre intervjuer i varje ämne).

I varje intervju deltog 2–6 lärare eller studenter. De frågor som ställdes anknöt till studiens sex frågeställningar ovan. Samtliga intervjupersoner fick se huvudfrågorna i förväg, och till lärarna skickades inför intervjuerna ett urval kursplaner från gymnasieskolan att fundera över.

Intervjuerna tog mellan 2,5 och 3 timmar att genomföra. De leddes av Högskoleverkets utredare, där en var samtalsledare och en annan tog anteckningar.

Val av ämnen och lärosäten

Intervjuerna genomfördes med lärare och studenter inom ämnena biomedicin, datateknik, engelska, historia och socialt arbete, dvs. inom olika vetenskapliga områden; naturvetenskap-medicin, teknik, språk, annat humanistiskt ämne än språk och samhällsvetenskap.

Med detta urval gavs samtidigt en indikation på hur situationen ser ut inom några olika yrkesutbildningar: I datateknik inriktades undersökningen mot utbildningar som leder till högskoleingenjörsexamen, både engelska och historia är vanliga ämnen inom lärarutbildningen och socialt arbete utgör huvudämne i socionomexamen.

De fem ämnena bygger i olika hög grad vidare på ämnen i gymnasieskolan. Engelska och historia kan studeras inom såväl gymnasieskolan som högskolan, medan biomedicin, datateknik och socialt arbete inte direkt bygger vidare på ett enskilt gymnasieämne.

I valet av lärosäten eftersträvades geografisk spridning. Sju universitet och fyra högskolor besöktes.

Webbenkäter för att pröva intervjuarens giltighet

När intervjuomgången avslutats, i november 2007, skickades webbenkäter till lärare och studenter.

Ett viktigt syfte med enkäterna var att pröva intervjuarens giltighet, dvs. att i en större population undersöka hur vanliga de olika uppfattningar var som framkom i intervjuerna. Dessutom innehöll enkäterna kompletterande frågor.

Urval och svarsfrekvens

Lärarenkäten skickades till tillsvidareanställda lärare vid samtliga lärosäten som erbjöd kandidatexamen eller högre examen i något eller några av

de fem ämnena under höstterminen 2007. Totalt 1 027 lärare fick enkäten och 456 svarade på den.^{3 4} Tre påminnelser skickades ut.

Studerandeenkäten riktades till studenter i samma ämnen som ovan, vid de lärosäten där intervjuerna genomfördes, och i första hand till de studenter som läste sin andra termin i ämnet. I biomedicin och datateknik besvarades dock enkäten av studenter som läste på sin tredje termin, eftersom det under hösten 2007 inte fanns några andraterminsstudenter. Sammanlagt 785 studerandeenkäter skickades ut och 223 svar kom in.⁵

Litteraturgenomgång, tidigare utvärderingar och kompletterande statistik

En litteraturgenomgång har sammanställts, som omfattar forskningsresultat och resultat från andra undersökningar om i synnerhet studenternas förkunskaper.

I sammanställningen ingår även en genomgång av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar under perioden 2001–2006. Resultat från dessa, som avser förkunskapskrav och kravnivåer i de olika utbildningarna, har analyserats.

Avgränsningar och felkällor

I den här studien görs ingen faktisk mätning av studenternas förkunskaper eller av de krav som ställs på studenterna. Analysen bygger på svarspersonernas uppfattningar. Här redovisas lärarnas syn på om förkunskaperna är tillräckliga eller otillräckliga, i vilka avseenden de räcker till eller inte, om kunskaperna ändrats över tid och i så fall på vilket sätt, samt hur utbildningen anpassas för att svara mot studenternas förutsättningar. Studenterna har ombetts ta ställning till om förkunskaperna är tillräckliga

-
3. Svaren fördelades på följande sätt: 100 svar kom från lärare i biomedicin, 66 från lärare i datateknik, 93 från lärare i engelska, 79 från lärare i historia och 118 från lärare i socialt arbete. Detta innebär att svarsfrekvensen blev 36 procent i biomedicin, 52 procent i datateknik, 49 procent i engelska, 60 procent i historia och 39 procent i socialt arbete.
 4. Gränserna mellan olika ämnen är inte alltid lätt att dra, då de kan vara olika organiserade vid olika lärosäten. En del av bortfallet i framförallt ämnena biomedicin och socialt arbete kan förklaras av att det har varit svårt att avgöra vilka lärare som hör till de olika ämnena. 24 lärare som svarat på enkäten har också valt alternativet ”inget av ovanstående ämne”.
 5. Svaren fördelades på följande sätt: 61 i biomedicin, 19 i datateknik, 32 i engelska, 40 i historia och 71 i socialt arbete. Svarsfrekvensen blev därmed 60 procent i biomedicin, 25 procent i datateknik, 25 procent i engelska, 30 procent i historia och 21 procent i socialt arbete.

eller inte, och om de anser att utbildningens krav är rätt avvägda – givet deras egna och andras kunskaper.

Studien har en tonvikt mot nybörjarstudenternas kunskaper och de krav som ställs inledningsvis i utbildningarna. Vår hypotes var att det i första hand är i övergången från gymnasiestudier till högskolan, eller från yrkesverksamhet till högskolestudier, som eventuella kunskapsbrister blir problematiska. Frågor har även ställts om hur förkunskaperna påverkar förutsättningarna för undervisning och lärande senare i utbildningarna.

Webbenkäternas svarsfrekvens var relativt låg, drygt 28 procent för studentenkäten och 44 procent för lärarenkäten. Dessutom fördelades antalet svar och svarsfrekvens olika mellan olika ämnen, framför allt beträffande studentenkäten. Någon bortfallsanalys har inte gjorts. Detta innebär att det inte går att ta för givet att enkätsvaren är representativa för de båda svarsgrupperna. Trots den relativt låga svarsfrekvensen kan vi utifrån de inkomna svaren ändå urskilja en samstämmighet med resultaten från intervjuerna.

Litteraturgenomgång och tidigare utvärderingar

Som utgångspunkt för studien har en genomgång gjorts av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar 2001–2006. I denna sammanfattas vad som sagts i olika utvärderingar om studenternas förkunskaper och de krav som ställs i utbildningarna. Även en litteraturgenomgång har genomförts.

Förkunskaper och kravnivåer i Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar 2001–2006

Förändrade förkunskaper

I nästan samtliga ämnes- och programutvärderingar drar bedömarna slutsatsen att studenternas förkunskaper har förändrats under senare år. I enstaka rapporter talas om en generell försämring. De bedömare som utvärderade de teologiska och religionsvetenskapliga utbildningarna kom t.ex. fram till att studenterna numera saknar förkunskaper som tidigare var självklara. Att genomströmningen försämrats på flera håll förklaras dels av sämre förkunskaper, dels av att den lärarledda undervisningen minskat.

Större spridning bland studenterna

En mycket vanlig slutsats är att spridningen i studenternas förkunskaper har ökat. I en och samma kurs eller utbildning samlas i allmänhet både studenter med mycket goda och studenter med mycket svaga förkunskaper. Detta påtalas bl.a. i utvärderingarna av medie- och kommunikationsvetenskap, tyska, matematik, filosofi, museologi, historia, högskoleingenjörsutbildningarna, civilingenjörsutbildningarna, lärarutbildningarna, sociologi, psykologi, social- och kulturantropologi, miljöutbildningarna, psykoterapeututbildningarna samt i utvärderingen av klassiska språk.

I det här sammanhanget skiljer lärare och bedömare ibland mellan olika studerandekategorier. I utbildningen av engelskämnet anser flera lärare t.ex. att de studenter som väljer engelska inom lärarutbildningen i allmänhet har sämre förkunskaper än andra engelskstudenter. Inom utbildningar i företagsekonomi beskrivs de stora skillnaderna i förkunskaper mellan programstudenter och studenter inom fristående kurser som ett pedago-

giskt problem. Många av lärarna i socialt arbete ser skillnader i kunskaper och motivation mellan unga och lite äldre studenter, och inom sociologi-ämnet uppges den växande gruppen studenter från studieovana miljöer ha större problem än andra att klara sina studier. Enligt bedömarna i nationalekonomi kan det internationella studentutbytet innebära problem i och med att de utländska studenterna har alltför svaga förkunskaper.

I utvärderingen av genusvetenskap framhåller bedömarna den stora spridningen i studenternas erfarenheter och kunskaper, trots att studerandegruppen är relativt homogen vad gäller kön, etnicitet och social bakgrund.

Minskat söktryck ger sämre förkunskaper

När söktrycket minskar efter en ganska lång period av expansion inom den högre utbildningen, antas allt fler studenter med relativt låga gymnasiebetyg. Detta rapporteras bland annat från utvärderingarna av apotekar- och receptarieutbildningarna, farmaciutbildningen, högskoleingenjörsutbildningen, civilingenjörsutbildningen samt utbildningarna i lingvistik, biologi, ekonomisk historia och data- och systemvetenskap/informatik. På vissa lärosäten har det låga söktrycket och den svaga genomströmningen inom utbildningar i latin, grekiska och nygrekiska lett till att förkunskapskraven tagits bort. I utvärderingen av utbildning i hälso- och sjukvårdsadministration konstaterar bedömarna att övergången till allmän behörighet i syfte att bredda rekryteringen ställer höga krav på utbildningens pedagogik för att inte kravnivåer och utbildningskvalitet ska sänkas.

Den motsatta situationen förekommer också. I exempelvis utvärderingarna av medie- och kommunikationsvetenskapliga utbildningar, vissa skogliga, trädgårdsvetenskapliga och teknologiska utbildningar vid Sveriges lantbruksuniversitet samt nationalekonomi finner bedömargruppen att högt söktryck leder till att ambitiösa studenter med goda förkunskaper antas.

Förkunskaper och behörighetskrav överensstämmer inte

I utvärderingarna av datavetenskapliga/datalogiska utbildningar samt ämnen latin, grekiska och nygrekiska menar lärarna att studenternas faktiska förkunskaper inte motsvarar utbildningens formella förkunskapskrav. Nybörjarstudenterna har tillräckligt höga betyg för att komma in, men deras kunskaper svarar inte mot gymnasiebetygen. Även bedömarna av utbildningar i slaviska språk och apotekar- och receptarieutbildningarna anser att dagens behörighetskrav inte garanterar tillräckliga förkunskaper.

Vid flera institutioner som erbjuder utbildning i franska har baskurser införts, som vänder sig till studenter som har formell behörighet men som upplever att deras förkunskaper inte är tillräckliga.

Förändring inte alltid försämring

Att nybörjarstudenterna har andra förkunskaper än tidigare behöver dock inte innebära att de kan mindre. I sociologiutvärderingen konstateras t.ex. att med ett vidgat tillträde till högskolan, och med de förändringar som genomförts inom gymnasieskolan under senare år, är det knappast rimligt att förvänta sig att dagens studenter ska ha samma förkunskaper som de studenter som antogs för kanske fem eller tio år sedan. Bedömarna av social- och kulturanthropologi anser att nybörjarstudenternas förkunskaper har blivit ”om inte sämre så mer varierande”. Flera lärare i fysik framhåller att ”dagens studenter har andra fördelar, som t.ex. bättre samarbetsförmåga, de är mer självständiga, mindre lästa”.

Språkfärdigheter och språkkunskaper brister

Av ämnes- och programutvärderingarna att döma har vissa typer av förkunskaper försämrats mer generellt. Studenterna bristande språkfärdigheter problematiseras t.ex. i en stor majoritet av rapporterna.

Alltför svaga språkfärdigheter i svenska

Högskoleutbildning förutsätter i allmänhet att studenterna kan tillgodogöra sig svensk litteratur och uttrycka sig muntligt och skriftligt på svenska.

Det här är emellertid inte en förmåga som kan tas för given, visar Högskoleverkets utvärderingar. Framför allt skrivförmågan brister alltför ofta. Problemet uppmärksammas inom så skilda utbildningar som lärarutbildningen, högskoleingenjörsutbildningarna, psykoterapeututbildningarna, apotekar- och receptarieutbildningarna och dietistutbildningarna, samt inom en mängd ämnen: film-, konst-, musik- och teatervetenskap, socialt arbete, litteraturvetenskap, historia, arkeologi, etnologi, företagsekonomi och statsvetenskap.

I utvärderingen av utbildningar i ekonomisk historia skiftar bedömningen. På vissa institutioner brister studenternas ”färdigheter, förmågan att föra resonemang och argumentera i tal och skrift”. På andra håll bedöms samma förmågor som goda. I flera vårdutbildningar påpekar bedömarna att andelen studenter med invandrabakgrund är relativt hög och att dessa studenter kan ha särskilt svårt att klara av svenskan.

Svårt att läsa och skriva på engelska och andra språk

I en majoritet av utbildningarna förutsätts också att nybörjarstudenterna kan ta till sig kurslitteratur på engelska. Även i det här avseendet brister kunskaperna. Detta konstateras t.ex. i utvärderingarna av företagsekonomi, sociologi, psykologi, historia, statsvetenskap, apotekar- och receptarieutbildningarna, dietist- och liknande utbildningar, samt av högskoleingenjörsutbildningen.

Ett av få undantag presenteras i utvärderingen av datavetenskapliga utbildningar. Här anses inte studenterna ha några problem med engelskan.

I utvärderingen av arkeologi anser bedömarna dels att studenternas förmåga att läsa texter på andra nordiska språk försämrats, dels att det finns en risk att de sämre kunskaperna påverkar ämnets innehåll och krav. Bedömarna i historia drar slutsatsen att studenternas sämre förkunskaper i främmande språk begränsar utrymmet för kurslitteratur på norska och danska.

Bedömarna i slaviska språk uppmärksammar studenternas bristande kunskaper i grammatik.

Varierande språkkunskaper i språkutbildningarna

Inom högskolan erbjuds utbildningar i flera språk som också kan studeras på gymnasiet. De nybörjare som antas till en sådan högskoleutbildning förutsätts ha omfattande förkunskaper.

Det här är dock en förutsättning som inte alltid uppfylls. I t.ex. utvärderingen av utbildningar i engelska anser bedömargruppen att förkunskaper

perna har blivit alltmer varierade. En nybörjargrupp innehåller i dag både studenter med mycket goda och med betydligt sämre förkunskaper. Ofta är studenterna dessutom bättre på att tala än att skriva engelska. Bedömargruppen menar att eftersom gymnasieskolan satsar på att utveckla elevernas kommunikativa förmåga har grammatikkunskaperna blivit lidande. Liknande resultat rapporteras från utvärderingarna av spanska, franska och tyska. Bristande och försämrade förkunskaper i grammatik nämns också i andra språkutvärderingar.⁶

Inom språk som i allmänhet inte erbjuds inom gymnasieskolan är spännvidden i högskolenybörjarnas förkunskaper stor, eftersom vissa studenter påbörjar dessa utbildningar utan några som helst förkunskaper samtidigt som andra har språket som första- eller andraspråk. Detta uppmärksammas i utvärderingarna av slaviska språk, finsk-ugriska språk, östasiatiska språk samt orientaliska och afrikanska språk.

Ämneskraven har sänkts inom lärarutbildningen för blivande språklärare. Tidigare krävdes att blivande gymnasielärare i moderna språk skulle ha 80 poäng i ämnet, vilket också innebar krav på en uppsats om 20 poäng, eller om två uppsatser à 10 poäng. I och med den nya lärarutbildning som infördes 2001 reducerades fordringarna till 60 poäng.⁷ Detta medför, enligt utvärderingen av utbildningar i engelska, en risk för att de studenter som läser till gymnasielärare i språk blir sämre förberedda inför sin yrkesutövning. Även i utvärderingen av utbildningar i tyska pekar bedömargruppen på att den nya lärarutbildningen innebär sänkta krav på språkkunskaper för högstadie- och gymnasielärarna.

-
6. Diagnostiska prov används i språkutbildningar vid flera lärosäten. Dessa har i regel inte skapats med syftet att kunna mäta förändringar över tid. Vid Göteborgs universitet har dock ett diagnostiskt prov i engelska använts sedan 1970. Resultaten visar inte på någon generell nedgång av studenternas förkunskaper utan i stället på en konstant spridning. Provet ges också vid fler lärosäten i Väst- och Sydsverige. Diagnostiska prov i engelska som gjorts vid Umeå universitet visar på oförändrade förkunskaper, trots att lärarna i allmänhet upplever att dessa snarare har sjunkit (Rapport 2005:11 R). Diagnostiska prov i spanska har använts vid Uppsala universitet sedan 1960-talet. Dessa visar att förkunskaperna blir allt mer skiftande (Rapport 2005:3 R). Vid de lärosäten där diagnostiska prov ges i tyska visar dessa att studenternas resultat har försämrats markant under de senaste åren (Rapport 2005:13 R).
 7. 60 poäng motsvarar 90 högskolepoäng enligt den nya utbildnings- och examinationsstruktur för den högre utbildningen som infördes vid halvårsskiftet 2007. Med den nya utbildningsstrukturen infördes också ett nytt sätt att beräkna studiernas omfattning. Ett läsårs heltidsstudier på grundnivå och på avancerad nivå motsvaras numera av 60 högskolepoäng, och en termins studier på motsvarande sätt av 30 högskolepoäng.

Kunskapsluckor i matematik, kemi och fysik

Också när det gäller studenternas förkunskaper i matematik och naturvetenskapliga ämnen rapporteras generella brister och försämringar.

Matematikkunskaperna är ett problem i många utbildningar

I Högskoleverkets utvärderingar framstår bristande förkunskaper i matematik som ett stort och vanligt förekommande problem. I t.ex. utvärderingen av matematikämnet rapporteras hur varierade förkunskaper leder till studieavbrott. Enligt bedömarna finns ingen enkel förklaring till förkunskapsproblemen, som inte heller är unika för Sverige. De nämner samtidigt reformeringen av den svenska gymnasieskolan som en tänkbar anledning.

Bristande förkunskaper i matematik nämns i de flesta utvärderingar av ämnen och yrkesutbildningar inom områdena teknik, naturvetenskap och vård. I kemiutvärderingen påpekar t.ex. samtliga lärosäten att studenterna har otillräckliga förkunskaper i kemi, fysik och matematik. I utvärderingen av utbildningar i statistik rapporteras att studenterna har begränsad träning i att hantera siffermaterial och har svårt att klara av abstrakt analytiskt tänkande. I andra utvärderingar av utbildningar som innehåller statistikinslag drar bedömarna liknande slutsatser. Bedömarna av högskoleingenjörsutbildningarna anser att studenternas förkunskaper i matematik ofta är svaga och konstaterar samtidigt att högskolorna har vidtagit olika åtgärder för att hantera problemen. I utvärderingen av apotekar- och receptarieutbildningarna rekommenderas institutionerna att genomföra diagnostiska tester för att hantera studenternas bristande förkunskaper i bl.a. matematik.

Studenternas förkunskaper i matematik beskrivs som viktiga, men bristfälliga, i utvärderingarna av flera humanistiska, ekonomiska och andra samhällsvetenskapliga ämnen, t.ex. lingvistik, sociologi, psykologi, statsvetenskap, företagsekonomi och nationalekonomi. Bedömarna i nationalekonomi konstaterar t.ex. att i en internationell jämförelse klarar sig Sverige dåligt när det gäller statistik- och matematikkraven.

Förkunskaperna i kemi och fysik räcker inte alltid till

Bristande förkunskaper i kemi och fysik rapporteras i ett antal utvärderingar. I utvärderingen av utbildningar i medicin, specifikt magisterexamen i biomedicin, menar t.ex. lärarna att många studenter inte kan tillgodogöra sig en grundkurs i kemi trots att de för övrigt är ambitiösa och motiverade. Flera av lärarna inom audionomutbildningen anser att behö-

righetskraven till utbildningen bör höjas, men framhåller samtidigt att om studenterna verkligen behärskade de kurser i matematik och fysik som krävs för behörighet skulle förkunskaperna vara fullt tillräckliga. Även inom högskoleingenjörsutbildningarna, utbildningar i idrott och idrottsvetenskap och utbildningar i geovetenskap anses många nybörjarstudenter ha alltför svaga kunskaper i fysik och kemi.

Kravnivåerna varierar, anpassas och sänks

I en majoritet av Högscoleverkets granskningar visas att utbildningarna håller fullgod kvalitet, med tillräckligt höga krav för att den akademiska nivån ska kunna upprätthållas. I utvärderingen av antikens kultur och historia och egyptologi anser bedömarna att kraven på C- och D-uppsatser på sina håll är alltför högt ställda. Även i utvärderingarna av nationalekonomi, tyska, filosofi och kemi påpekas att utbildningarna är jämförelsevis krävande.

Låga krav

I andra rapporter diskuteras utbildningarnas låga kravnivåer. I exempelvis utvärderingen av östasiatiska språk anser bedömargruppen att utbildningen hör hemma på en språkskola snarare än på ett universitet eller en högskola, inom nationalekonomiämnet anses kraven i statistik- och matematikkurserna vara lågt ställda, och i utvärderingen av apotekar- och receptarieutbildningarna menar bedömargruppen att kraven kan höjas på många kurser, att studenternas arbetsbelastning periodvis är låg och att examensarbeten visar på bristande kvalitet. Även inom lärarutbildningen uppges kraven genomgående vara alltför låga. Enligt bedömarna i företags ekonomi är det troligt att grundutbildningens kunskapskrav har anpassats till studenterna lägre förkunskaper i matematik.

Lärarnas uppfattningar sammanfaller inte alltid med studenternas. Tydligast framkommer detta i utvärderingen av utbildningar i socialt arbete. Medan lärarna bedömer att kraven är tillräckligt höga anser många studenter att utbildningen inte är så intellektuellt utmanade och stimulerade som de förväntat sig. Även inom högskoleingenjörsutbildningarna och personal- och arbetslivsprogrammen är det inte ovanligt att studenterna inte känner sig tillräckligt utmanade. I etnologiutvärderingen ansåg flera studenter att skillnaden mellan högskoleutbildningen och de tidigare gymnasiestudierna var alltför liten.

Varierande krav

I utvärderingen av utbildningar i film-, konst-, musik- och teatervetenskap betonas hur kravnivåerna varierar mellan olika lärosäten och ämnen. Inom lingvistikutbildningarna varierar kvaliteten på examensarbetena på ett, enligt bedömarna, uppseendeväckande sätt. Även inom kulturvetenskapliga utbildningar och vissa skogliga och liknande utbildningar vid SLU ser bedömarna att de krav som ställs på uppsatserna varierar. I utvärderingen av arkeologi uppger studenter på flera lärosäten att de akademiska kraven är lågt ställda och otydliga, och att de anpassas i förhållande till de resultat som studentgruppen de facto uppnår.

Bedömarnas bild av många högskoleutbildningar i medicin och vård är dystert, bl.a. med beskrivningar av alltför varierande krav på examensarbetena.

Kurslitteratur på främmande språk sorteras bort

I några rapporter, t.ex. i utvärderingarna av hälso- och sjukvårdsadministration, dietistutbildningen, studie- och yrkesvägledarutbildningen samt historieämnet, anmärker bedömarna på nivån på kurslitteraturen, framför allt på bristen på kurslitteratur på engelska och andra språk än svenska. Inom SYO-utbildningen förekommer det att engelsk kurslitteratur väljs bort eftersom den ifrågasätts av studenterna. Vid en av de institutioner som ingick i sociologiutvärderingen översatte lärarna engelsk litteratur till svenska, som en service till studenterna. Inom utbildningar i litteraturvetenskap uppges det sällan vara ett krav att studenterna ska läsa litteratur på andra originalspråk än engelska, vilket bedömarna finner oförenligt med studier i allmän litteraturvetenskap. I utvärderingen av arkeologiämnet beklagar bedömarna att studenterna hellre tycks erbjudas lättläst kurslitteratur än få stöd att närma sig den mer krävande litteraturen.

Undervisningens uppläggning och genomförande påverkas

Det förekommer att bedömargrupperna ser ett samband mellan låga krav i högskoleutbildningen och studenternas försämrade förkunskaper, dvs. att det skett en anpassning nedåt. Bedömargruppen i spanska anser t.ex. att studenternas försämrade förkunskaper gör det svårt att upprätthålla den akademiska nivån, och i utvärderingen av företagsekonomi diskuterar

bedömargruppen om grundutbildningen har anpassats efter studenternas lägre förkunskaper i matematik. I utvärderingarna av geovetenskap, lärarutbildningen och miljöutbildningarna påpekar bedömarna att det inte är ovanligt att studenterna klarar av delar av utbildningarna utan att läsa kurslitteraturen. Inom utbildningen i nederländska erbjuds studenterna att välja svårighetsgrad på kurslitteraturen utifrån sina förkunskaper.

Inte sällan sänks kraven i början av utbildningen. Av kemiutvärderingen framgår att lärarna på vissa institutioner har lagt in repeterande gymnasie-moment i grundkurserna, vilket enligt bedömarna leder till att innehållet i kurserna har tunnats ut. I utvärderingen av olika miljöutbildningar anser bedömarna att de inledande kurserna ibland ligger på en alltför elementär nivå och att progressionen brister. Även i ekonomisk historia beskrivs hur grundkursen vid en institution utformats på en ”gymnasie-nära” nivå.

I utvärderingen av psykoterapeututbildningarna är det studenterna som reagerar. På flera håll menar de att studietakten hämmas eftersom vissa studenter är alltför dåligt förberedda för högskolestudier.

Litteraturgenomgång

Kunskaper från gymnasieskolan – prestationer inom högskolan

I Skolverkets rapport *Väl förberedd?* redovisas resultaten från en intervjuundersökning bland drygt 1 600 universitetslärare. Intervjuerna handlar bl.a. om gymnasieelevers färdigheter och kunskaper och om vilka förkunskaper som lärarna anser att en student inom högskolan behöver för att lyckas i sina studier.⁸

Generellt menar lärarna att färdigheter som har med studieförmåga och engagemang att göra, samt kunskaper i svenska, är mest betydelsefulla för studief framgång. Samtidigt är det just inom dessa områden som de ser de största bristerna. Alltför många studenter uppges ha svårt att ta till sig svensk text och att själva skriva, och förmågan att analysera och problematisera kunskapsstoff beskrivs som bristfällig. Däremot uppges många vara bra på datoranvändning och informationsteknik.

Mest missnöjda är de lärare som undervisar inom ämnen med direkt anknytning till något av gymnasieskolans ämnen, t.ex. matematik och moderna språk. Om de tvingas prioritera, anser lärare inom naturvetenskap, teknik och natur- och skogsbruk att ämneskunskaperna behöver

8. Skolverket (2005).

stärkas framför allt i matematik, men även i naturvetenskapliga ämnen. Lärare inom humaniora och samhällsvetenskap prioriterar i första hand allmänbildning och bättre förkunskaper i svenska. Lärare i konstnärliga ämnen, medicin och odontologi samt vård och omsorg, är mer nöjda än andra med sina studenters förkunskaper.

Mer än hälften av samtliga lärare som intervjuades, och två tredjedelar av lärarna inom teknik, naturvetenskap och humaniora (som dessutom var mest missnöjda med studenternas förkunskaper), anser att studenterna är sämre förberedda i dag än för 5–10 år sedan. Endast var tionde lärare bedömer att studenternas förkunskaper förbättrats.

Relationen mellan enskilda gymnasieämnen och olika högskoleutbildningar

Även i en undersökning som redovisas i Högskoleverkets rapport *Samband mellan betyg i gymnasieskolan och prestationer i högskolan*, analyseras sambanden mellan studenternas kunskaper i olika gymnasieämnen och deras senare prestationer inom högskolan. Här undersöks bland annat:

- sambandet mellan betygssteg inom enskilda ämnen i gymnasieskolan och prestationer i olika ämnen och yrkesprogram inom högskolan
- sambandet mellan betygs-genomsnitt från gymnasieskolan och prestationer i olika ämnen och yrkesprogram inom högskolan.⁹

En generell slutsats är att gymnasiebetygen i matematik och fysik har störst betydelse för studenternas prestationer inom ingenjörsprogrammen, och att betygen i svenska och samhällskunskap är viktigast för prestationerna inom juris kandidatprogrammet. Ingenjörstudenter med låga betyg i matematik och fysik och juridikstuderade med låga betyg i svenska och samhällskunskap tenderar att få större problem än andra i sina högskolestudier. Forskarnas slutsats är att relationen mellan betygssteg i enskilda kurser och prestationer på högskolan är starkare för de behörighetsgivande kurserna för respektive program än för övriga kurser.

Efter att ha analyserat skillnaderna mellan ingenjör- och civilingenjörsprogrammen finner man även att ”betygen inte är lika utslagsgivande för prestationer inom en utbildning som är att betrakta som mindre avancerad och som därför ställer lägre krav på förkunskaper.”¹⁰

9. De yrkesprogram som ingick i undersökningen var civilingenjör-, högskoleingenjör- och juris kandidatprogrammen.

10. Högskoleverket (2007c), sid 56.

Betydelsen av ett visst betygsgenomsnitt visar sig dessutom vara större för studier inom ingenjörsprogrammen än inom juris kandidatprogrammet. I de förra är skillnaden i prestation märkbar mellan studenter med låga respektive höga betygsgenomsnitt. I det senare är sambandet mellan studenternas prestationer och deras tidigare gymnasiebetyg inte lika tydligt.

Vissa kärnämnen har särskild betydelse

Högskoleverket har haft regeringens uppdrag att utarbeta föreskrifter för särskild behörighet. Två rapporter publicerades under 2007 inom ramen för detta uppdrag: *Icke godkänd i gymnasieskolan – godkänd i högskolan* och *Samband mellan betyg i gymnasieskolan och prestationer i högskolan*.

Enligt rapporterna har framför allt gymnasiebetygen i svenska, engelska och matematik samband med studenternas senare prestationer inom högskolan. En student som i sitt gymnasiebetyg inte har godkänt i något av dessa tre kärnämnen kommer sannolikt att prestera färre poäng än andra, åtminstone under det första året vid högskolan. Godkänt betyg i svenska har något större betydelse än betygen i de båda övriga ämnena.¹¹

I Högskoleverkets rapport *Studenterna i Sverige* anser en stor majoritet av de undersökta studenterna, 92–98 procent, att deras förkunskaper i svenska, matematik och engelska varit tillräckliga för högskolestudierna. Mest tillfreds var de med kunskaperna i svenska.¹²

Svenska

I sin avhandling *Vägar till ett akademiskt skriftspråk* drar Sofia Ask slutsatsen att gymnasieskolan ofta inte förbereder studenterna särskilt väl för akademiskt skrivande. Gymnasieskolan har flera uppgifter, den ska förbereda för både arbetsliv och fortsatta studier, och betoningen på just *akademiskt* skrivande varierar mellan olika program – i huvudsak beroende på om de räknas som studieförberedande eller yrkesförberedande – och mellan enskilda skolor.

De lärarstudenter som ingår i Asks undersökning anser att den tidigare gymnasieutbildningen haft liten betydelse för deras förmåga att hantera

11. Högskoleverket (2007a).

12. Högskoleverkets projekt *Studenterna i Sverige* startade 1995. Den sista projekt-rapporten publicerades 2002. Datainsamlingen skedde 1995 och 1998. Projektet syftade till att ge en bild av de svenska studenterna och deras situation. Flera delundersökningar genomfördes: bearbetningar av data från SCB, enkätundersökning och intervjuer.

det akademiska skriftspråket. Som student möts man vid inträdet till högskolan av ett nytt skriftspråk som man antas bemästra. Vad detta språk innebär är inte alltid lätt att förstå, menar Ask, eftersom de strukturer som är knutna till skrivandet är *oenhetliga*, *otydliga* och *osynliga*. Normerna varierar mellan ämnestraditioner och discipliner, uppgifter och betygskriterier är otydligt formulerade och många principer och regler är outtalade. De märks inte förrän man som student råkar bryta mot dem. Både nya och mer erfarna studenter känner sig osäkra i sitt skrivande.

I intervjuerna efterlyser studenterna i första hand skrivövningar i kombination med personlig handledning och respons från lärare som stöd för att utveckla skrivförmågan.

Ask konstaterar att det tar tid att utveckla ett akademiskt skriftspråk, att huvudansvaret för denna utveckling vilar på lärare och handledare inom universitetssystemet, och att detta innebär en utmaning i och med de samhälleliga förändringar och den breddade rekrytering som äger rum.¹³

Att skapa ett socialt gynnsamt klimat för lärande för alla de grupper som inte har erfarenhet av universitetsstudier är en av utmaningarna universitet och högskolor står inför.¹⁴

Engelska och andra språk

Köhlmyr och Olofsson konstaterar, på grundval av resultaten från diagnostiska prov bland nybörjarstudenter i engelska vid Göteborgs universitet, att skillnaderna mellan individerna är ”enorma”, beträffande både praktiska och teoretiska förkunskaper.¹⁴ En annan studie, av Mobärg och Olofsson, visar på skillnader mellan gymnasieskolan och högskolan, både med avseende på de mål som anges för respektive utbildning och praktiska delområden. Efter att ha mätt korrelationen inom ett antal engelska språkfärdighetstest drar forskarna slutsatsen att gymnasiebetyget i engelska avser andra färdigheter än de engelskkunskaper som universitetslärarna förväntar sig av sina studenter.¹⁵

Även när det gäller andra språk än engelska förbereder inte alltid gymnasieutbildningen för högskolestudier på ett sätt som högskolans lärare har förhoppningar om. I sin rapport *Trängd mellan politik och pedagogik* analyserar Enkvist de förändrade förutsättningarna för språkundervisning

13. Ask (2007).

14. Köhlmyr & Olofsson (2005).

15. Mobärg & Olofsson (2006).

i den svenska grund-, gymnasie- och högskolan sedan början på 1990-talet. Hon konstaterar att på gymnasiet väljer studenterna gärna bort de jämförelsevis krävande språkkurserna, eller läser språken bara på grundläggande nivåer.

Sverige snabbt går mot en situation där få personer har några djupare språkkunskaper i annat än engelska.¹⁷

Skolans och gymnasieskolans styrdokument beskrivs som oklara och abstrakta, och enligt Enkvist har den nya lärarutbildningen inneburit att kraven på de blivande språklärarnas ämneskompetens sänkts. Förändringarna på de lägre nivåerna återverkar dessutom på den högre utbildningen. I de intervjuer med 58 språklärare vid olika universitet och högskolor som redovisas i boken, framkommer att framför allt studenternas grammatik-kunskaper försämrats. Lärarna är eniga om att studenterna inte klarar av grammatisk analys. Även studenternas ordförråd, allmänbildning och generella skrivförmåga upplevs ha blivit sämre, och enligt lärarna är det många som saknar arbetsdisciplin och studieteknik. Däremot uppges de ha blivit bättre än tidigare på att hantera datorer, presentera muntligt och arbeta i grupp.

Lärarna beskriver också hur undervisningen förändrats under 1990- och 2000-talen i riktning mot allt större kursblock, färre lektioner på många håll och nya typer av kurser. För att kunna upprätthålla kravnivåerna inför bland annat kurser i ”akademiskt skrivande”, extra grammatikkurser och anpassade examinationsformer.¹⁶

Bristen på förkunskaper i grammatik kommenteras också vid andra språkstudier. I sitt examensarbete från lärarprogrammet visar t.ex. Mikaela Lind och Andrea Nerenberg att lärare och studenter är överens om att nybörjarstudenter i tyska och spanska har särskilda problem med grammatikkurserna inom sina respektive ämnen. Studenterna anser inte att de lärt sig tillräckligt mycket grammatik i gymnasieskolan. Lärarna instämmer och framhåller att många studenter inte ens har en fungerande grammatisk terminologi.¹⁷

Författarna konstaterar att begreppet ”grammatik” överhuvudtaget inte nämns i gymnasieskolans målbeskrivningar eller kursplaner för respektive ämne. En slutsats de drar är att behörighetskraven till högskolans språk-

16. Enkvist (2005).

17. Lind & Nerenberg (2006).

studier är alltför lågt ställda.¹⁸ De ser också att studenter som inte ägnar sig på heltid åt sina studier, som har lägre betyg än andra från gymnasiet och som inte vistats i ett målspråksland har svårare än andra att klara av studierna. En iakttagelse är att språkkunskaperna verkar variera beroende på vilken gymnasieskola som studenterna läst vid.

Matematik

Konstaterade kunskapsbrister

I Högskoleverkets rapport *Nyborjarstudenter och matematik* redovisas resultaten av en undersökning av hur matematikundervisningen för högskolenybörjare organiseras och genomförs under det första året vid högskolans civilingenjörsprogram, högskoleingenjörsprogram och naturvetenskapliga program.

Undersökningen visar att studenternas förkunskaper brister, även om studenterna värderar sina förkunskaper högre än vad lärarna gör. Som en konsekvens ägnas en allt större del av högskolans undervisning i ämnet åt att repetera och befästa gymnasiekunskaperna. Många lärare anser också att de genom att fragmentisera kunskapsstoffet och förenkla slutproven i praktiken har sänkt betygskraven för godkänt (G). För att hantera kunskapsbristerna föreslås bland annat en differentierad matematikundervisning som tar hänsyn till studenternas olika förkunskaper, anpassade behörighetskrav till högskolans olika program, förändringar i exa­mensordningen som innebär höjda krav på gymnasieskolans lärare i matematik, samt stärkt samverkan och utbyte – dels mellan högskolans institutioner, dels mellan gymnasieskolan och högskolan.¹⁹

I rapporten hänvisar Högskoleverket bland annat till de internationella TIMMS-²⁰ och PISA-undersökningarna för att visa hur svenska skol- och gymnasieelevers matematikkunskaper försämrats under senare år. Även i Högskoleverkets rapport *Räcker kunskaperna i matematik?* dras slutsatsen att nybörjarstudenternas förkunskaper i matematik ofta inte räcker till.²¹

18. Lind & Nerenberg refererar här till Eriksson, R. & Jacobsson, A. (2001). *Språk för livet. Idébok i språkdidaktik*. Stockholm Liber. I denna menar författarna att grammatiken numera är underordnad de kommunikativa målen med gymnasieskolans språkundervisning, och att grammatikträningen därmed i första hand integreras i tal- och språkövningar.

19. Högskoleverket (2005).

20. TIMMS: *Trends in International Mathematics and Science Study*.

21. Högskoleverket (1999).

Förändring eller försämring?

Johansson presenterar i rapporten *Förkunskapsproblem i matematik?* en analys av ungdomars matematikkunskaper i övergången mellan gymnasieskola och högskola. En slutsats är att det har skett stora förändringar i grundskolans och gymnasieskolans kursplaner i matematik, samtidigt som högskolornas diagnostiska prov har varit i stort sett oförändrade. Dessa fångar alltså inte upp studenternas förändrade (inte nödvändigtvis försämrade) förkunskaper. Här är ett dilemma i och med att utbildningarna har delvis olika mål. Att förbereda för högskolan är inte gymnasieskolans enda mål.

Enligt de högskolelärare som ingick i studien hänger de sämre resultaten på de diagnostiska proven även samman med studenternas ökade tillgång till och ökade möjligheter att använda tekniska hjälpmedel som grafitande räknare och datorer. Denna utveckling får både positiva och negativa effekter. Å ena sidan innebär den att studenterna inte övar lika mycket som tidigare på att lösa vissa typer av uppgift. Å andra sidan gör de nya redskapen det möjligt för studenterna att arbeta med matematiska problem som tidigare varit svåra att hantera på gymnasienivå. Även i det här avseendet handlar det om att gymnasiestudenterna har förändrade kunskaper, inte nödvändigtvis mindre eller sämre kunskaper.²²

I Högskoleverkets rapport *Samband mellan betyg i gymnasieskolan och prestationer i högskolan* redovisas resultat från en studie som genomfördes vid KTH i Stockholm, och som visar att både högskolans förkunskapskrav och gymnasieskolans struktur har förändrats. Som en konsekvens ingår inte alltid det kunskapsstoff som studenterna förutsätts ha lärt sig under gymnasietiden, för att klara av sina matematikstudier på högskolan, i gymnasieskolans kursmål. Detta har enligt forskarna inneburit en påtaglig sänkning av de särskilda behörighetskraven till högskoleutbildningen.²³

Ökad spridning

I en artikel av Bylund och Boo redogörs bland annat för resultat från ett försök med diagnostiska prov för nybörjarstudenter i matematik, som använts vid Umeå universitet sedan 1998 och fortfarande användes då artikeln skrevs. I studien ingick studenter som under perioden 1998–2001 antagits till universitetets civilingenjörsprogram. Ett huvudresultat är att studenternas förkunskaper försämrats anmärkningsvärt mycket på kort

22. Johansson (1998).

23. Högskoleverket (2007c).

tid. Som en konsekvens har genomströmningen minskat och förändringar i undervisningen tvingats fram.

Enligt Bylund och Boo är dessutom spridningen i studenternas förkunskaper stor. Framför allt studenterna med gymnasiebetyget G visade sig ha stora kunskapsluckor och det var i första hand denna grupp som växte under perioden. De flesta studenter med MVG (mycket väl godkänt) hade fortfarande tillräckligt bra förkunskaper för att klara av sina studier utan större problem. Men en närmare analys visade att provresultaten även blivit sämre inom varje betygskategori. Även studenter med MVG och VG (väl godkänt) presterade sämre än tidigare. En tänkbar förklaring är, enligt forskarna, att betygssättningen i gymnasiet förändrats så att det blivit lättare än tidigare att få höga betyg.²⁴

Samband mellan gymnasiebetyg och högskoleprestationer

Gymnasiebetygens prognosförmåga

I Högskoleverkets rapport *Behörighet, rekrytering och urval* konstateras att urvalsinstrument som betyg och det svenska högskoleprovet fungerar relativt väl som instrument för att prognostisera studenternas prestationer inom högskolan.²⁵ I en senare rapport nyanseras slutsatsen och författarna drar slutsatsen att framför allt de målrelaterade gymnasiebetygens prognosförmåga är god, betydligt bättre än högskoleprovets.²⁶

Även i andra rapporter från Högskoleverket presenteras undersökningar som visar ett signifikant samband mellan studenters gymnasiebetyg och deras senare prestationer inom högskolan.^{27 28} I rapporterna visas att ett lågt betygs-genomsnitt från gymnasiet har en tydlig negativ inverkan på studieframgången i högskolan. Omvänt gäller att ju högre gymnasiebetyg, desto lättare går i allmänhet högskolestudierna.²⁹ Denna positiva korrelation visade sig särskilt tydligt i jämförelsen mellan betygsstegen G (godkänt) och VG. Studenter med VG presterade signifikant bättre än stu-

24. Bylund & Boo (2003).

25. Högskoleverket (2000).

26. Högskoleverket (2007c).

27. Högskoleverket (2007a); Högskoleverket (2007c). De undersökningar som presenteras har genomförts av forskare vid Göteborgs universitet, inom projektet *Betyg och betygssättning: funktioner och effekter (GRAM)*.

28. Som mått på "prestation" används antalet poäng som studenterna klarar av under sitt första läsår vid högskolan.

29. Medelbetyget fungerar när det gäller att göra studieprognoser på gruppnivå, konstaterade de forskare som genomförde undersökningen, men knappast då det gäller att förutse enskilda studenters prestationer.

denter med G i betygsgenomsnitt. Forskarna drog slutsatsen att den stora skillnaden beror på att det är större spridning i kunskapskraven för att få betyget G, än vad som gäller för VG (eller MVG).

Inkonsekvent betygssättning?

Även Mobärg och Olofsson diskuterar i rapporten *Kan dom vad vi vill att dom ska kunna?* spridningen i kunskapskrav för olika gymnasiebetyg. I sin undersökning av hur nybörjarstudenter i engelska presterar på högskolans diagnostiska prov, fann de knappast någon skillnad alls mellan studenter med gymnasiebetygen G och VG. Studenter med MVG i gymnasiebetyget presterade dock påtagligt bättre än övriga. På individnivå kan, enligt forskarna, vart och ett av betygsstegen sammanfalla ”med nästan vilket testresultat som helst.” Vidare ser de en tendens att medan medelbetyget i engelska stiger för varje ny åldersklass, sjunker testresultaten. Detta tolkas som betygsinflation.³⁰

Svårigheterna att sätta rättvisande och konsekventa betyg inom ramen för ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem har analyserats i en mängd undersökningar. Ekecrantz konstaterar t.ex. i rapporten *Målrelaterade betyg. Att arbeta med betygskriterier och bedömning i sju grader* att ”betygsättande lärare, skolor och kommuner hade vitt skilda föreställningar om de principiella grunderna för det betygssystem de var satta att implementera”. Ekecrantz refererar också till flera avhandlingar.³¹

I Bengt Selghed avhandling lyfts lärarnas ”bristande förståelse av vad ett mål- och kunskapsrelaterat system innebär” fram, Jörgen Tholins kritiserar bland annat skolans styrdokument och Helena Korp visar att ”icke kunskapsrelaterade kriterier ibland tillåts inverka på betygssättningen” inom gymnasieskolan.³² Även Johansson menar i rapporten *Förkunskapsproblem i matematik?* att betygssättning och meritvärdering inom gymnasieskolan sker inkonsekvent.³³

Kravnivåer inom högskolan

Låga eller höga kravnivåer?

I Högskoleverkets rapport *Studentspegeln 2007* svarar drygt 6 300 studenter på frågor som på olika sätt syftar till att belysa kvaliteten i den högre ut-

30. Mobärg & Olofsson (2006).

31. Ekecrantz (2007).

32. Samtliga referenser och citat återfinns i Skolverket (2005).

33. Johansson (1998).

bildningen ur ett studentperspektiv. En grupp frågor handlar om de krav som utbildningen ställer.³⁴

I det sammanhanget menar nästan 40 procent av studenterna att deras studier inte motsvarar heltidssysselsättning. Denna typ av svar är vanligast bland studenter som läser humanistiska, teologiska, samhällsvetenskapliga och juridiska ämnen, och förekommer oftare bland manliga än bland kvinnliga studenter. Hälften av samtliga studenter – ungefär lika många kvinnor som män – anser att det är lätt att bli godkänd på olika kurser, och 18 procent anser att de krav som ställs på dem ibland är alltför låga. Hälften av studenterna förvärvsarbetar parallellt med sina studier. I den *Studentspegel* som genomfördes 2002 ansåg 33 procent av studenterna att deras heltidsstudier inte motsvarade heltidssysselsättning.³⁵

Skillnaden mellan studenterna är dock stor. Ungefär 25 procent av dem som tillfrågades 2007 anger att de ibland kan uppleva att studietakten är alltför hög. En jämförelsevis stor andel av dessa studenter återfinns inom olika civilingenjörsprogram, framför allt bland de kvinnliga blivande civilingenjörerna, och inom vård- och receptarieutbildningar.

Förkunskaper och kravnivåer

I *Studentspegeln 2007* uppger sju procent av studenterna att de ibland får problem med sina studier p.g.a. att deras förkunskaper inte räcker till.

Liknande resultat finner Bylund och Boo, som utifrån resultaten av diagnostiska prov i matematik konstaterar att både studenternas förkunskaper och deras prestationer har blivit sämre. Men försämringen är inte så stor som man kunnat befara, anser forskarna. En möjlig delförklaring är att undervisning och examination anpassats och lagts på en lägre nivå.³⁶

34. Högskoleverket (2007b).

35. Högskoleverket (2002b).

36. Bylund & Boo (2003).

Har dagens studenter tillräckliga förkunskaper?

I detta kapitel behandlas studiens tre inledande frågeställningar:

- Är studenternas förkunskaper tillräckliga?
- Har förkunskaperna förändrats?
- Hur har i så fall förkunskaperna förändrats?

De beskrivningar som ges speglar lärarnas uppfattningar. Underlagen är hämtade från både intervjuerna och webbenkäten.

”Det var bättre förr”

I Högskoleverkets tidigare ämnes- och programutvärderingar är bedömnarna överens om att studenternas förkunskaper förändrats under senare år. Det är en iakttagelse som bekräftas i den här studien. De lärare som intervjuats och svarat på enkäten anser dessutom att förändringarna i första hand varit till det sämre. Ett mindre antal menar att kunskaperna blivit bättre och ytterligare några anser att inga större förändringar ägt rum.

Tabell 1. ”Hur upplever du att studenternas förkunskaper sammantaget har förändrats under din tid som lärare i ämnet?” Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Har förbättrats mycket	Har förbättrats något	Ingen förändring	Har försämrats något	Har försämrats mycket	Vet ej/har ingen uppfattning	Antal svar
Biomedicin	3	12	12	40	21	11	99
Datateknik	0	2	11	37	43	8	65
Engelska	1	4	9	46	31	9	91
Historia	0	5	10	47	33	5	79
Socialt arbete	5	31	15	26	8	14	117

I fyra av de fem ämnen som ingick i undersökningen bedömde lärarna att studenternas förkunskaper sammantaget försämrats under senare år. Mellan drygt 60 och 80 procent av lärarna i biomedicin, datateknik, engelska och historia anser att förkunskaperna antingen försämrats något eller mycket. Endast 2–15 procent av dem anser att studenternas förkunskaper blivit bättre. Den mest negativa bilden ges av lärarna i datateknik. Bland

dessas har bara 2 procent kunnat se en förbättring, medan 43 procent tycker att kunskaperna blivit mycket sämre.

Lärarna i socialt arbete har delvis andra erfarenheter. I enkätsvaren menar 36 procent av dessa att studenternas förkunskaper blivit bättre, medan 34 procent anser att de försvagats. Den försämring som ägt rum bedöms dessutom som marginell. De nuvarande problemen med bristande förkunskaper och heterogena studiegrupper fanns även tidigare, betonas i flera intervjuer. Socialt arbete är ett ämne som alltid lockat till sig olika studentkategorier. Under senare år har heterogeniteten snarare minskat och vid flera miljöer har studenternas betygsgenomsnitt höjts.

När det gäller lärare i datateknik och socialt arbete går det inte ur enkätsvaren att utläsa någon skillnad i bedömningen mellan lärare med lång undervisningserfarenhet och andra. I övriga ämnen rapporterar däremot lärare som arbetat inom högskolan i minst 15 år om kraftigare försämringar än de med kortare erfarenhet.

Större spridning

Den försämring som lärarna iakttagit beskrivs på olika sätt. Dels handlar den om att studenter i allmänhet anses kunna mindre än vad studenter kunde tidigare, dels ser man en ökad spridning i studentgruppen. Även denna erfarenhet överensstämmer med den bild som ges i ämnes- och programutvärderingarna. I dag blandas högpresterande och väl förberedda studenter i de flesta kurser. Det finns en stor grupp som har tillräckliga förkunskaper för högskolestudier, och det finns studenter som egentligen kan alltför lite. I en av intervjuerna beskrevs lärarnas vardag som en kamp. Det är en utmaning att hantera de studenter som behöver intellektuell stimulans och samtidigt rädda dem som hela tiden är på väg att misslyckas.

Lärarna betonar dessutom att studenterna med svaga kunskaper är betydligt fler än tidigare och att deras kunskapsluckor är större.

Senare års studenter är väldigt ojämna. En del är väldigt duktiga, medan andra har stora problem att tillgodogöra sig universitetsutbildning.

Lärare i historia

En del studenter är väl förberedda men problemet är den stora heterogeniteten och skrämmande brister hos en del studenter.

Lärare i biomedicin

Alla studenter har inte brister. Men det finns en ökande andel som har mycket stora brister i nästan alla ämnen.

Lärare i datateknik

Problemet i dag är inte att alla studenter har enorma brister utan att vi får ta emot studenter med enormt stora skillnader vad gäller förkunskaperna. En del studenter är på en mycket hög nivå redan vid kursstart, medan andra är kvar på högstadienivå.

Lärare i engelska

Studentgruppen är starkt polariserad mellan dem med goda förkunskaper och dem med mycket bristfälliga kunskaper, såväl substantiellt som språkligt.

Lärare i socialt arbete

Historielärarna menar att tidigare visste man på ett ungefär vad nybörjarstudenterna kunde när de kom till termin 1 och kunde lägga upp undervisningen efter detta. I dag går det inte att på samma sätt att förutsätta vissa förkunskaper. En del nybörjare har inte ens läst historia på gymnasiet. Liknande villkor beskrivs inom datatekniken. Tekniska kurser från gymnasiet är i sig inte meriterande till högskoleingenjörsutbildningen. Vissa studenter har läst en hel del teknik, andra kan inget alls.

Tabell 2: "Har förkunskaperna inom studentgruppen större spridning nu än när du började som lärare?" Svaren anges procent lärare per ämne.

Lärare i:	Ja, större spridning	Oförändrad spridning	Nej, mindre spridning	Vet ej/har ingen uppfattning	Antal svar
Biomedicin	63	17	7	13	99
Datateknik	74	11	4	11	66
Engelska	68	14	5	12	92
Historia	72	13	9	6	79
Socialt arbete	44	20	16	19	116

Att studentgrupperna upplevs som mer heterogena kan också ha att göra med hur kurser och undervisning organiseras. När studenter från olika program samläser, och om t.ex. studenter från ett program läser kursen som sitt huvudämne medan andra läser samma kurs som breddningskurs, blir blandningen större. Spridningen ökar också om nybörjarstudenter och mer erfarna studenter blandas. Flera lärare framhåller att lärarstudenter

som läser tillsammans med andra inte sällan har både andra förkunskaper och annan inställning till sina ämnesstudier. Lärarstudenterna har valt sin utbildning i första hand av intresse för yrket, medan studenter som läser på fristående kurs har valt efter ämnesintresse.³⁷

Den större spridningen i kunskaper behöver inte ha med demografiska faktorer att göra. I t.ex. datateknik beskrivs studentgrupperna som mycket homogena, dominerade av yngre män, och till studier i biomedicin hämtas nästan alla nybörjare från gymnasieskolans naturvetenskapliga program. Detta hindrar dock inte att förkunskaperna även i dessa grupper varierar mer än tidigare.

Brister i flera ämnen och förmågor

I enkäten ombads lärarna relatera de kunskapsbrister som de ser hos nybörjarstudenterna till ämnesundervisningen inom gymnasieskolan.

Tabell 3: "I vilket/vilka gymnasieämnen (högst fyra) anser du att studenterna har bristande förkunskaper när de påbörjar högskolestudier i ditt ämne?" Svaren anges i procent, lärare per ämne.³⁸

Lärare i: Gymnasieämne:	Bio- medicin	Data- teknik	Engelska	Historia	Socialt arbete
Biologi	27	2	0	0	2
Engelska	11	23	80	57	57
Fysik	21	26	0	0	2
Historia	0	0	34	82	17
Kemi	52	0	0	0	1
Matematik	31	73	2	1	12
Psykologi	0	0	0	0	10
Samhällskunskap	1	3	23	35	38
Svenska	14	29	69	81	66
Annat ämne	3	4	5	9	1

37. I intervjuer och enkätsvar anser framför allt lärare i engelska och historia att lärarutbildningen inte betonar vikten av ämneskunskaper tillräckligt. Det som lärarna framförallt återkommer till är att de blivande lärare som ska undervisa på gymnasiet i dag är sämre förberedda än före lärarutbildningsreformen 2001, då det krävdes 80 poäng i ämnet för att bli gymnasielärare. I den nya lärarutbildningen krävs 60 poäng (90 högskolepoäng) om man har ämnet som huvudämne och ännu mindre om man läser ämnet som biämne.

38. Eftersom lärarna fått ange fyra gymnasieämnen redovisas inte antalet svar här. Antalet svarspersoner överensstämmer alltså inte med antalet svar.

Svårt att skriva korrekt svenska

Ett väldokumenterat problem

I en stor majoritet av ämnes- och programutvärderingarna problematiseras studenternas bristande språkfärdigheter. Ett växande problem är att studenterna har svårt att skriva korrekt svenska. Problemen rapporteras inom en mängd ämnen och utbildningar.

Svenskkunskapernas betydelse bekräftas även i andra undersökningar, t.ex. i Skolverkets rapport *Väl förberedd?* som refererats tidigare, samt i undersökningar från Höskoleverket som belyser sambandet mellan gymnasiebetyg och prestationer i högskolan.

Den vanligaste bristen

Tabell 4: Lärarnas bedömning av nybörjarstudenternas förmåga att uttrycka sig i skrift. Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Stor brist	Viss brist	Ingen brist	Antal svar
Biomedicin	30	58	12	94
Datateknik	47	50	3	63
Engelska	75	25	0	92
Historia	54	46	0	78
Socialt arbete	40	59	1	117

Lärarna i den här studien bekräftar med eftertryck studenternas skrivproblem. Den största förkunskapsbristen, och mest märkbara försämring som ägt rum under senare år, har att göra med studenternas skrivförmåga. Alldeles för många har inte de språkfärdigheter som krävs för att de ska kunna uttrycka sig korrekt i skrift. Den här bristen betonas i samtliga ämnen.

Det är ju allmänt känt att språkhandlingen försämrats. Jag kan verkligen intyga att så är fallet. Förutom dålig ordkunskap, särskrivning, så är det syftningsfel och grammatiska fel.

Lärare i biomedicin

De behöver lära sig att skriva löpande text på svenska/engelska, samt utforma rapporter. Textbehandling är skrämmande dålig.

Lärare i datateknik

If students can't deal with organisation, cohesion and coherence when writing in Swedish, then it is difficult to teach them writing in English.

Lärare i engelska

När de skriver hemtentor och framför allt uppsats krävs goda kunskaper i svenska. Minst en fjärdedel behärskar inte svenska tillräckligt för det.

Lärare i historia

Hanteringen av svenska språket, både skriftligt och muntligt, har försämrats under de 20 år jag undervisat, vilket skapar stora problem, både för examinerande lärare och för de studerande som oftare får påbackning numera.

Lärare i socialt arbete

Samtidigt som lärarna lyfter fram den bristande skrivförmågan som ett stort och vanligt problem, beskrivs den som särskilt viktigt för studieframgång, framför allt av lärare i engelska, historia och socialt arbete. Goda kunskaper i svenska är en central förutsättning inom de flesta akademiska utbildningar. För t.ex. studier i engelska krävs grundläggande kunskaper i grammatik och andra språkfärdigheter i svenska. En student som inte ens vet att det finns något som heter ordklasser får väldigt svårt att lära sig engelsk grammatik, påpekades i en av intervjuerna.

Ett problem som varar

De nybörjare som inte kan skriva ordentligt när de påbörjar sina studier får dessutom ofta problem under hela utbildningen, inte minst när de ska skriva sina examensarbeten. Skrivförmågan är något som studenterna måste ha tränat upp inom grundskolan och gymnasieskolan framhöll flera lärare. Det är svårt för högskolan att kompensera för den här typen av brister. Högskoletiden är alltför kort för grundläggande skrivundervisning och det är inte heller högskolans uppgift. På den här nivån bör ambitionen vara att träna studenterna i vetenskaplig framställning. Men det är svårt att uttrycka sig på ett vetenskapligt korrekt sätt för en student som inte har den grundläggande förmågan att överhuvudtaget uttrycka sig.

Framför allt de blivande socionomerna och historikerna behöver också ett fungerande skriftspråk i sin framtida yrkesutövning.

Studenterna, framför allt studenter i socialt arbete, engelska och historia, instämmer i lärarnas bedömning, både i att skrivförmågan är viktig och att den brister hos många.

En utmaning att läsa och skriva på engelska

Skillnad mellan högskolans och gymnasieskolans mål

I de flesta akademiska utbildningar förutsätts numera att nybörjarstudenterna kan ta till sig kurslitteratur och även viss undervisning på engelska, och att de kan skriva engelsk text. Detta framkommer i ämnes- och programutvärderingarna. I relativt många rapporter framhålls att de engelskkunskaper som högskolan efterfrågar dock inte kan tas för givna. I litteraturgenomgången refereras till undersökningar som både visar att gymnasiebetygen i engelska har betydelse för studenternas senare prestationer inom högskolan, och att det finns en tydlig skillnad mellan gymnasieskolans mål för undervisningen i engelska och de mer vetenskapliga mål som högskolan ställer upp.

Resultaten från den här studien både bekräftar slutsatserna från de tidigare utvärderingarna och undersökningarna, och nyanserar bilden.

Både förbättring och försämring

Inom framför allt de biomedicinska utbildningarna, men också inom datateknik, engelska och historia, är en relativt stor del av kurslitteraturen och delar av undervisningen på engelska. Engelsk litteratur förekommer även inom socialt arbete, men inte i riktigt lika stor omfattning som i övriga ämnen.

Tabell 5: Lärarnas bedömning av nybörjarstudenternas förmåga att läsa och förstå texter på engelska. Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Stor brist	Viss brist	Ingen brist	Antal svar
Biomedicin	6	65	28	92
Datateknik	12	80	8	65
Engelska	32	65	3	93
Historia	37	59	4	79
Socialt arbete	53	44	3	117

Oavsett ämne förutsätts studenterna kunna läsa och tillgodogöra sig vetenskaplig litteratur på engelska. Den här förmågan varierar dock, framhåller framför allt lärarna i socialt arbete, historia och engelska. Många klarar av den engelska litteraturen i alla fall hjälpligt, men nästan alla har kunskapsbrister. Språkförmågan är ytlig. De studenter som läser datateknik och biomedicin uppges ha mer begränsade problem. En dryg fjärdedel av lärarna i biomedicin anser att förkunskaperna är helt tillräckliga.

Studenterna är bättre på engelska nu, men fortfarande är språkkunskaper en brist.

Lärare i socialt arbete

Sämlre kurslitteratur på svenska har införts p.g.a. studenternas brister i engelska.

Lärare i datateknik

Bristfälliga grammatikkunskaper

De lärare som undervisar i engelska ger en enhetlig bild av sina nybörjarstudenter: De har bättre muntlig förmåga än tidigare och god hörförståelse. Samtidigt har den skriftliga förmågan försämrats, ordförrådet är mer begränsat och kunskaperna i grammatik räcker inte till. Många saknar så grundläggande färdigheter som att kunna stava och dela upp texten i stycken. Flera lärare anser att gymnasieskolans betoning av muntliga färdigheter inom språkundervisningen har gått ut över undervisningen i grammatik och stavning. Även studenterna beskrev skillnaderna mellan gymnasieskolans och högskolans språkundervisning. För en nybörjarstudent i engelska är framför allt grammatiken och de språkvetenskapliga momenten svåra att klara av. Den muntliga förmåga som utvecklats på gymnasiet underhålls inte inom högskolan.

I det här avseendet överensstämmer studiens resultat med en mängd undersökningar som refereras i litteraturgenomgången. Inriktningen mot muntlig kommunikation inom gymnasieskolans språkundervisning korrelerar inte alltid väl mot högskolans krav på grammatiska och andra mer språkstrukturella kunskaper.

Engelsk litteratur ifrågasatt

I Högskoleverkets tidigare utvärderingar har flera bedömaregrupper problematiserat bristen på kurslitteratur på engelska och andra språk än svenska. Intrycket är att den engelska litteraturen i bland väljs bort för att underlätta för studenterna.

Den här studien visar att den engelska litteraturen ofta ifrågasätts av studenterna på ett annat sätt än den svenska. Vid flera institutioner får studenterna betygsatta litteraturen i kursvärderingarna. Svårare engelsk text brukar då få lägst betyg, berättar lärarna, medan den lättaste texten på svenska får högst betyg. I studentintervjuerna framkommer att om det

är möjligt väljer många studenter gärna bort kurser som innehåller alltför mycket engelsk litteratur.

Engelska är det ämne där förkunskaperna är minst dåliga – vilket inte betyder att studenterna inte har problem med den engelska litteraturen. Våra blivande lärare vägrar ofta att läsa kurslitteratur på annat språk än svenska.

Lärare i historia

Jag anser att kurslitteraturen ska kunna vara på engelska, men också på danska och norska utan att studenterna ska kommentera detta negativt. Får ofta många kritiska kommentarer om kurslitteratur på dessa språk.

Lärare i socialt arbete.

Men bilden är inte entydig. Andra studenter anser att andelen engelsk litteratur är alltför liten. I enkäten menar mer än hälften av studenterna i socialt arbete att de haft ”ingen eller nästan ingen litteratur på engelska”. Det uppfattas av flera som i och för sig ganska skönt, men samtidigt som ett problem. Utan engelsk litteratur vet man inte vad som skrivs inom ämnet utanför Sverige och man har inte heller givits redskapen att kunna ta till sig vetenskapliga texter på engelska. Hellre än att undvika engelsk litteratur, ansåg flera, bör studenterna erbjudas stöd att hantera texter på engelska genom t.ex. litteratureseminarier.

Alltför lite kunskaper i matematik

Matematikkunskaper behövs i många ämnen

Kunskaper i matematik har betydelse i en mängd utbildningar inom högskolan. Goda förkunskaper i matematik behövs självklart inom utbildningar i matematik, teknik och naturvetenskap, men även inom vårdområdet, ekonomiområdet och inom flera andra samhällsvetenskapliga utbildningar behöver studenterna kunna utföra matematiska beräkningar. Att nybörjarstudenternas kunskaper i matematik ofta inte svarar mot högskolans förväntningar är väl dokumenterat, såväl i Högskoleverkets utvärderingar som i högskolepedagogisk och ämnesdidaktisk forskning. Inom högskolan ägnas mer undervisningstid än tidigare åt repetition och sänkta betygskrav har konstaterats.

Förändringar i undervisningen inom grund- och gymnasieskolan anges som huvudsakliga förklaringar till att nybörjarstudenternas matematikkunskaper inte räcker till.

Ett betydande och svårhanterligt problem

Tabell 6: Lärarnas bedömning av nybörjarstudenternas förmåga att lösa matematiska problem. Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Stor brist	Viss brist	Ingen brist	Antal svar
Biomedicin	28	55	17	82
Datateknik	40	52	8	63
Engelska	2	24	74	46
Historia	11	36	53	45
Socialt arbete	15	39	46	84

De här bristerna bekräftas av lärare och studenter i den här studien. I ämnena biomedicin och datateknik, alltså de ämnen där studenterna verkligen behöver kunna räkna, ser lärarna de största bristerna. Mellan 80 och 90 procent av dem anser att kunskaperna inte räcker till. I framför allt biomedicin har studenterna generellt höga betyg från gymnasieskolan, men deras bristande matematikkunskaper lyfts ändå fram som ett problem av lärarna.

Mindre innehåll i de första matematikkurserna. Anledningen är att många moment från Ma C och Ma D behöver repeteras, fast studenterna egentligen borde ha dessa förkunskaper.

Lärare i datateknik

På samma sätt som när det gäller förmågan att skriva, beskrivs dessutom matematikkunskaper, matematisk förståelse och ett matematiskt förhållningssätt som förmågor som tar lång tid att utveckla. Detta är inte något som snabbt kan läras in när studenten börjar högskolan. Om inte nybörjaren kan räkna från start är detta en brist som kommer att påverka studierna under lång tid, bland annat eftersom matematiken ger grunden för det logiska tänkande som förutsätts i många utbildningar.

Förväntningar på hjälp och service

Kluven bild av självständighet

Att studenterna har olika förutsättningar för högskolestudier demonstreras i undersökningar som behandlar deras inställning till studierna och syn på sitt eget ansvar. I både ämnes- och programutvärderingarna och den här studien framkommer att många studenter är missnöjda med att alltför låga krav ställs på dem. Inte sällan ger dessutom lärare och studenter olika bilder av kravnivåerna. Medan lärarna anser att kraven är väl avpassade efter studenternas kunskaper, anser studenter att kraven ställs alltför lågt.

Service och genvägar

Tabell 7: Lärarnas bedömning av nybörjarstudenternas förmåga att arbeta självständigt. Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Stor brist	Viss brist	Ingen brist	Antal svar
Biomedicin	15	57	28	91
Datateknik	18	71	11	63
Engelska	29	67	5	87
Historia	21	60	18	76
Socialt arbete	8	73	20	113

Det är dock inte de understimulerade studenterna som beskrivs av lärarna i den här studien. Enligt många är studenternas attityder och förhållnings-sätt till det egna lärande ett minst lika stort problem som bristande ämnes-kunskaper. Studenterna kräver att få mer serverat nu än tidigare. De vill veta vad som kommer att tas upp vid examinationen, vad de ska läsa, och i vilken bok. De vill bli guidade genom studierna, "lotsade" enligt flera lärare. Några talar om gymnasifiering.

Tabell 8: Lärarnas bedömning av nybörjarstudenternas förmåga att planera sitt arbete. Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Stor brist	Viss brist	Ingen brist	Antal svar
Biomedicin	23	66	11	92
Datateknik	36	55	11	64
Engelska	49	49	2	90
Historia	24	72	4	76
Socialt arbete	15	72	13	111

Att studieförmåga och engagemang både brister och samtidigt är avgörande för studieframgång bekräftas även i andra undersökningar som refereras i denna rapport.

En majoritet av lärarna anser att studenterna i allmänhet inte är särskilt bra på att själva planera sitt arbete. Mest missnöjda är engelsklärarna, nöjda är lärarna i socialt arbete.

Genvägar efterfrågas, menade t.ex. lärarna i socialt arbete. Dessutom, pekar lärare i engelska, datateknik och historia på, är många angelägna om att inte läsa mer än vad som är absolut nödvändigt. Att lära sig verkar inte alltid vara målet. Ibland verkar studenterna bara vilja klara av kursen för att få den avklarad.

Många tror att de ska klara av tentor utan att behöva läsa litteraturen.

Lärare i socialt arbete

Det är förvånande att man numera kan börja högskolan och tro att man ska klara sig utan engelska.

Lärare i socialt arbete

Det verkar dessutom ligga lite prestige i detta – att klara sig igenom studierna utan att anstränga sig.

Lärare i datateknik

En alltför stor minoritet saknar förmåga att planera och organisera. Det individuella ansvaret haltar. Tendens att söka sig de lättaste vägarna.

Lärare i historia

Studierna anpassas efter arbete och fritid

Flera lärare tog upp att studenter ofta förvärvsarbetar och har andra intressen vid sidan av studierna. Studierna är bara en av flera verksamheter i deras liv, och inte självklart den viktigaste. Som lärare förväntas man anpassa schema och undervisning efter studenternas sociala liv.

Den höga förvärvsfrekvensen bekräftas bland annat av SCB. I *Högskolestudenternas levnadsvillkor*, en enkätundersökning som genomfördes bland högskolestuderande under våren 2007, konstaterar SCB att ca 130 000 personer arbetade parallellt med sina högskolestudier. Det motsvarade ungefär 60 procent av samtliga. Andelen kvinnor som arbetade var något större än andelen män, och andelen äldre var högre än andelen

yngre. Av de studenter som var 24 år eller yngre yrkesarbetade ungefär hälften, jämfört med två tredjedelar av dem som var 30 år eller äldre. Av de förvärvsarbetande studenterna arbetade 17 procent 10–19 timmar per vecka. Ungefär en fjärdedel arbetade minst halvtid, dvs. 20 timmar eller mer. Studenter som var äldre än 30 år arbetade i allmänhet fler timmar per vecka än de yngre.³⁹

Bättre på att tala, samarbeta och hantera datorer

Alla förändringar har inte varit till det sämre. Många lärare anser att studenterna i allmänhet har blivit bättre på engelska än tidigare och att de är bättre på att hantera datorer. Därmed kan de också söka information på ett annat sätt än tidigare. Dagens studenter uppfattas som allmänbildade och väl medvetna om problem och orättvisor i samhället. Särskilt studenterna i biomedicin och datateknik uppges ha blivit märkbart bättre på att söka kunskap på egen hand.

Studenterna har ofta bredare kompetens som vi inte riktigt klarar av att ta tillvara. Våra utbildningar är ganska smala.

Lärare i datateknik

Studenterna beskrivs också som mer självsäkra och frimodiga. Många har lättare att tala inför andra än vad forna tiders studenter hade, och de är bättre på att ställa krav. De ifrågasätter mer, även när det gäller undervisningen. I dag förekommer det t.ex. enligt flera lärare allt oftare att studenter ifrågasätter en underkänd examination, dvs. att de försöker prata upp sina betyg.

Studenterna anses också vara väl tränade i grupparbete, något som för det mesta ses som en styrka. Om samarbetsförmågan samtidigt innebär att man inte kan arbeta självständigt, vilket enligt lärarna också förekommer, uppfattas den däremot som en svaghet.

39. SCB (2007a). Enkäten skickades till ett urval om 7 900 personer och svarsfrekvensen var 67 procent.

Vad beror de förändrade förkunskaperna på?

Av intervjuer och enkätsvar framgår att nästan alla lärare upplever att studenternas förkunskaper har förändrats. I det här kapitlet behandlas den fjärde av studiens frågeställningar:

- Vad beror de förändrade förkunskaperna på?

Analysen bygger i första hand på lärarnas uppfattningar.

Gymnasieskolan har betydelse

Varför har inte studenterna de kunskaper som lärarna förväntar sig? Och varför har spridningen ökat? Lärarna har inte bara beskrivit studenternas förändrade förkunskaper, de har också försökt förklara dem. De vanligaste förklaringarna handlar om gymnasieskolan. Gymnasiestudierna ger inte tillräckliga kunskaper för högre studier. Detta gäller både ämneskunskaper och andra viktiga färdigheter.

Gymnasiereform på 1990-talet

Gymnasieskolan reformerades 1994. En struktur med treåriga, nationellt likartade program inrättades, som bland annat innebar att alla yrkesförberedande program förlängdes med ett år och gavs ökad teoretisk tyngd. Alla gymnasieprogram skulle ge grundläggande högskolebehörighet.

Samtidigt angavs ett antal kärnämnen som blev gemensamma för alla program i gymnasieskolan, med samma omfattning och kursplaner i alla program. Dagens kärnämnen är svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa, samhällskunskap, religionskunskap, naturkunskap och estetisk verksamhet.

Kärnämnen omfattar ungefär 30 procent av hela utbildningstiden för samtliga gymnasieprogram. Cirka 60 procent av utbildningarna utgörs av ämnen genom vilka programmet får sin karaktär. Dessa delas upp i programgemensamma kurser, eventuella inriktningskurser, valbara kurser

och ett projektarbete. Dessutom kan studenterna göra s.k. individuella val motsvarande ca 10 procent av utbildningstiden.⁴⁰

Gymnasieämnenas ställning och innehåll har förändrats

I och med omdaningen av gymnasieskolan förändrades både vissa ämnens ställning, och reviderades innehållet i undervisningen. Därmed ändrades gymnasieämnenas relation till de olika högskoleutbildningar som de meriterar för. I intervjuerna ger lärarna exempel från sina egna ämnen och ämnesområden:

Engelska är ett kärnämne inom gymnasieskolan och engelsklärarna ser att de studenter som nu kommer till högskolan är mer vana att tala engelska och att deras ordförråd ofta är bättre än förr. Däremot kan alldeles för många inte tillräckligt mycket grammatik för att kunna ta emot undervisning på den nivå som erbjuds när de kommer till högskolan. De diagnostiska prov som genomförs vid någon institution visar de facto att dagens studenter kan mindre än gårdagens. Lärare och studenter var i intervjuerna överens om att grammatik inte prioriteras inom den nya gymnasieskolan. Överhuvudtaget betonas muntlig språkfärdighet före skriftlig. Det kan också vara till nackdel att det är mindre vanligt bland gymnasieelever nuförtiden att läsa två främmande språk, menade lärarna. De generella språkkunskaperna utvecklas inte.

Lärarna i biomedicin saknar framför allt kemikunskaper bland sina studenter. Intresset inom gymnasiet för naturvetenskap och framför allt kemi uppfattar man som alltför lågt. Lärarna i socialt arbete är mest bekymrade över att studenterna inte verkar ha fått träning i att skriva och att strukturera text.

Alltför mycket valfrihet

Möjligheten att välja olika lokala program, olika inriktningar och kurser i gymnasiet är ett annat skäl till varför studenterna sinsemellan har olika kunskaper, att de kan olika saker. Flera av lärarna, framför allt i biomedicin men även i datateknik, ifrågasätter den stora valfriheten i gymnasieskolan. De menar att eleverna i gymnasieskolan gör taktiska val, genom att välja enkla kurser för att få höga betyg, i stället för att satsa på mer avancerade kurser som förbereder bättre för högskolan.

40. SOU 2008:27.

Valfriheten i gymnasieskolan. Det är lättare att undvika "jobbiga" ämnen. Detta tror jag leder till att studenterna ger upp lättare i dag.

Lärare i datateknik

Jag tror att reformer som medfört att man på gymnasiet får ett smörgåsbord av kurser som förespeglas ha lika värde för studenternas framtida studier oavsett om det rör kurser som "hunden och jag" eller en fördjupning i engelska, annat främmande språk, historia eller liknande ämnen, har lurat studenter att ta det de upplevt som lätta kurser och behagliga poäng att läsa.

Lärare i historia

Även studenter i biomedicin betonar att gymnasieskolans system med valbara kurser kan leda till kunskapsbrister när man går vidare till högre studier.

Ambitiösa och vaga kursplaner – dålig måluppfyllelse

Det är inte gymnasieskolans ambitioner det är fel på. De lärare som inför intervjuerna tog del av gymnasieskolans kursplaner är överens om att om studenterna bara kunde allt som står i dessa skulle det inte existera några förkunskapsproblem.

Vill gärna kommentera att de kursplaner jag tagit del av från gymnasiet är mycket ambitiösa, nås bara de målen för alla betygsnivåerna så har vi löst problemet.

Lärare i biomedicin

Kursplanerna är bra men många studenter som blivit godkända lever inte upp till dem.

Lärare i datateknik

Är det verkligen detta som de har med sig in? Då skulle vi ju inte ha några problem.

Lärare i socialt arbete

Gymnasieskolans kursplaner för historieämnet anger mål som är mycket höga och som inte motsvaras av de kunskaper och förmågor som många studenter uppvisar.

Lärare i historia

Vissa lärare ansåg till och med att målen var så ambitiösa att de var orealistiska, att de var så högt ställda – så högtidligt formulerade – att de skulle kunna vara mål inom högskolan.

Samtidigt är kursplanerna vagt formulerade. De ger stort tolkningsutrymme. Exempel gavs från kursplanen för gymnasieskolans kurs i engelska B: För att få VG i betyg krävs att eleven ”skriver nyanserat och variationsrikt”, och för ett MVG att ”elevens skriftliga framställning kännetecknas av klarhet, precision och variation”. Om målen är vagt formulerade ökar sannolikheten att olika gymnasielärare ska tolka dem olika och gymnasiebetygen blir på så sätt mindre tillförlitliga.

Betygsättningen inom gymnasieskolan

Det mål- och kunskapsrelaterade betygssystemet

Den 1 juli 1962 infördes det relativa betygssystemet i och med införandet av läroplanen för grundskolan Lgr 62. Betyg skulle fördelas enligt en femgradig skala där det framgick hur många procent av alla elever som skulle ha ett visst betyg. Systemet kom att kritiseras framförallt för att betygen inte sa något om elevernas egentliga kunskaper i ett ämne utan endast talade om hur en elevs kunskaper i ett ämne förhåller sig till andra elevers. Betygssystemet tillämpades inte heller alltid som det var tänkt och upplevdes därför som orättvist.

Det mål- och kunskapsrelaterade betygssystem som infördes 1997 innebär att gymnasieelevernas kunskaper betygsätts i relation till specificerade kunskapskvaliteter i form av mål och kriterier som anges i kursplaner och fastställs av Skolverket.⁴¹ Som betygssteg för godkända prestationer används godkänd (G), väl godkänd (VG) och mycket väl godkänd (MVG).⁴² Varje betyg motsvarar vissa bestämda kunskaper och ett högre betygssteg innefattar ett lägre. Betygen ska sättas oberoende av vad andra elever presterar.⁴³

Betygen kan betyda nästan vad som helst

Numera fungerar inte antagningskraven som en garanti för goda förkunskaper, menade flera lärare och hänvisade till gymnasiets betygssystem.

41. Kursplaner för gymnasieskolan fastställs av regeringen.

42. Regeringen har föreslagit att en ny betygsskala ska införas i grundskolan och gymnasiet läsåret 2011/12. Förslaget innebär att fler betygssteg införs, i och med att de nuvarande tre betygsstegen ersätts av fem: A, B, C, D, och E. För ej godkänt resultat föreslås beteckningen F.

43. Stage (2003).

Ett och samma betyg från gymnasiet kan i praktiken stå för väsensskilda kunskaper och kunskapsnivåer. Detta markerar kanske särskilt lärarna i biomedicin.

Många studenter hamnar på högskola/universitet därför att de tror att de har tillräckliga förkunskaper. De har ju klarat kurserna på gymnasiet. Men när de kommer hit så visar det sig att deras kunskaper inte är tillräckliga... Det vill säga dessa studenter har fått godkänt fast de inte borde ha fått det. De luras att göra något som ofta är orealistiskt och vi får lägga ner en massa tid på studenter som har fått falska förespeglningar av verkligheten.

Lärare i datateknik

Jag tror alltså inte att gymnasiebetygen verkligen har förmågan att ge en realistisk bedömning av kunskapsnivåerna.

Lärare i socialt arbete

Det betyder att många studenter som antas till högskolans utbildningar inte har de förkunskaper som behövs för att de ska kunna fullfölja dem, även om de uppfyller behörighetskraven. De har läst rätt ämnen och har tillräckligt höga betyg, men saknar de kunskaper som högskolan efterfrågar.

Att nybörjarstudenternas förkunskaper inte alltid motsvarar de betyg som de har med sig från gymnasieskolan har även påtalats i flera av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar och i flera av de undersökningar som återges i litteraturgenomgången. Delvis kan detta ha att göra med att gymnasiebetyget avser andra kunskaper än sådana som värderas högst vid inträdet till högskolan.

Betygsinflation

Om betyg och kunskapsnivåer inte stämmer överens kan detta även bero på betygsinflation, menar flera av lärarna i den här studien, som förundras över hur liten kunskapsskillnaden är mellan studenter med G, VG eller MVG i gymnasiebetyget. Några lärare i engelska berättar t.ex. att när studenterna får genomgå diagnostiska test så är det total överlappning mellan betygen. Ett gymnasiebetyg kan stå för nästan vilka testresultat som helst. Engelsklärarna är inte ensamma om dessa erfarenheter. Det går inte självklart att utifrån studenternas gymnasiebetyg att sja om vilka kunskapsnivå de egentligen befinner sig på.

Vi har haft studenter med MVG i kemi från naturvetenskapligt gymnasium som inte vet sambandet mellan protonkoncentration och pH exempelvis.

Lärare, biomedicin

Om man får in studenter med MVG från gymnasiet så betyder det att jag kan lita på att studenten kan tillgodogöra sig det som jag har att komma med. Inte att studenten redan kan något som behövs för utbildningen.

Lärare i datateknik

Att ha fått en MVG är ingen garanti alls att nybörjarstudenten har mer än baskunskaper i engelska.

Lärare i engelska

Höga betyg på gymnasiet sätts som inte motsvarar krav och förväntningar på högre utbildning.

Lärare i socialt arbete

Särskilt allvarligt är det om betyget godkänt inte håller vad det lovar, menar lärarna, eftersom det betyget ger tillträde till högskoleutbildning.

Skillnad mellan gymnasieskolor

Det tolkningsutrymme som gymnasieskolans kursplaner medger, menar flera lärare, leder bland annat till att studenternas kunskaper kommer att variera mellan olika gymnasieskolor, även om de har ungefär samma betyg och läst likartade program. 1990-talets reform verkar inte ha lett till den nationellt likvärdiga gymnasieskola som åsyftades. Det här fenomenet beskrivs inom samtliga ämnen men framhålls särskilt av lärarna i biomedicin, som möter en jämförelsevis homogen grupp studenter. Nästan alla som läser biomedicin har antingen läst naturvetenskapligt program på gymnasiet eller kompletterat annan gymnasieutbildning med naturvetenskapliga ämnen. De flesta har också förhållandevis höga betyg. Trots detta märker lärarna att studenterna befinner sig på mycket olika kunskapsnivåer när de kommer till högskolan.

Dock är det stora skillnader, en del elever har mycket god träning, kunskap och är tränade i logisk deduktion, andra saknar dessa förmågor men har lustigt nog samma betyg. Stor individuell variation och uppenbarligen variation mellan olika skolor.

Lärare i biomedicin

Dessutom förefaller skillnaderna mellan de betygsättande skolorna vara stor; de nya betygen säger helt enkelt ingenting, eller ytterst lite om de faktiska kunskaperna.

Lärare i engelska

Den kvalitativa skillnaden mellan olika gymnasier är det stora problemet.

Lärare i historia

I intervjuerna lyfter flera lärare i socialt arbete fram att det är stor skillnad på hur olika gymnasieskolor arbetar med språk- och skrivträning. Vissa studenter kommer väl förberedda från sina gymnasiestudier, andra verkar knappt ha fått någon träning alls. Dessa skillnader bekräftas även i studentintervjuerna. Det avgörande är inte vilket program man har läst, anser flera studenter, utan vid vilken gymnasieskola man gått.

Nya studerandegrupper och sökmönster

Enligt lärarna är det inte bara förändringar inom gymnasieskolans som lett till att studenterna har delvis andra förkunskaper i dag. En annan vanlig förklaring är att studentgrupperna ser annorlunda ut.

Breddad rekrytering och minskat söktryck

Allt fler äldre studenter

Andelen äldre studenter inom högskolan har ökat som en följd av den breddade rekryteringen. Även det s.k. kunskapslyftet som genomfördes under åren 1997–2002 har bidragit till förändringen. Kunskapslyftet genomfördes dessutom samtidigt som en kraftig expansion av distansutbildningen inleddes inom högskolan. Läsåret 1993/94 utgjorde distansstudenterna 8,4 procent av alla studenter, jämfört med 23,4 procent läsåret 2006/07.⁴⁴ Dis-

44. Särskilt kraftig var ökningen under åren 2002–2004 då Sveriges nätuniversitet inrättades och regeringen tillsköt sammanlagt 470 miljoner kronor som extra ersättning till kurser som registrerades under nätuniversitetet.

tansstudenterna är i allmänhet något äldre än andra studenter, och de har en annan familjesituation.

Enligt flera lärare i socialt arbete och historia är det framför allt de äldre studenterna som har svårt att klara av de skrivmoment som ingår i utbildningen. Äldre studerande kan också ha svårare att använda datorer, sakna studieteknik och ha större problem än andra med den engelska litteraturen. Med en större andel äldre i studiegrupperna minskar dessutom utrymmet för flexibilitet i undervisningen, menade lärare i historia och socialt arbete. Om studenterna har familj och yrkesarbetar blir det svårt att improvisera och göra schemaändringar.

Men bilden av de vuxenstuderande är knappast entydig. De äldre studenternas yrkeserfarenheter och ibland större motivation kan uppväga eventuella kunskapsbrister. Vid en av engelskinstitutionerna var lärarnas erfarenhet att de äldre studenterna kan mer än de yngre, men att de har sämre betyg från gymnasieskolan. Antingen beror detta på att de äldre utvecklat sina språkkunskaper efter skolan, resonerade lärarna, eller så är detta ett tecken på inflationstendenser i betygssystemet.

Fler studenter med utländsk bakgrund

Under läsåret 2006/07 hade 10 800 nybörjarstudenter utländsk bakgrund, dvs. de var födda utomlands eller hade två föräldrar som var födda utomlands.⁴⁵ Detta innebar en ökning med 6 procent jämfört med året innan. Men även om antalet nybörjare och överhuvudtaget studenter med utländsk bakgrund ökar, är skillnaderna när det gäller övergången till högre utbildning fortfarande påtagliga mellan ungdomar med svensk respektive utländsk bakgrund. Av årskullen födda 1981 påbörjade 46 procent av dem med svensk bakgrund och 35 procent av dem med utländsk bakgrund en högskoleutbildning läsåret 2006/07.⁴⁶

Ett mindre antal lärare i socialt arbete, datateknik, engelska och biomedicin framhåller att studenter med invandrarbakgrund kan ha sämre kunskaper i svenska och engelska än andra. De flesta betonar dock att dagens språkproblem är generella, att inte heller studenterna med helsvensk bakgrund alltid behärskar sitt eget modersmål i skrift eller kan hantera den engelska kurslitteraturen.

45. I denna siffra är inte utbytesstudenter och s.k. free movers inräknade.

46. SCB (2007b).

Studenter med lägre betyg och sämre meriter

Efter ett par decennier med kraftig expansion minskade antalet sökande till högskolan i början på 2000-talet. Både expansionen och det minskade söktrycket har inneburit att antalet studenter som kommer från hem med svag studietradition, som kommer jämförelsevis dåligt förberedda från gymnasieskolan, som gjort studieuppehåll och därmed är studieovana, och sådana med sociala och möjligen ekonomiska villkor som försvårar studierna, har ökat. De senaste årens minskade söktryck har varit ett vanligt tema i Högskoleverkets tidigare utvärderingar. I minst ett tiotal rapporter har bedömare erfart hur minskningen av antalet sökande i början av 2000-talet har lett till att allt fler studenter med relativt låga gymnasiebetyg antas till utbildningarna för att utbildningsplatserna ska kunna fyllas.

De förändringarna bekräftas i den här studien, framför allt av lärarna i historia, engelska och datateknik. Nybörjarnas betygsgenomsnitt har sjunkit under senare år.

Vi har på senare tid tagit in studenter med sämre medelbetyg eftersom det är ett minskat intresse för dataområdet.

Lärare i datateknik

I och med att kraven för att komma in på lärarutbildningar har blivit avsevärt lägre än tidigare (kanske 10–20 år sedan) tar vi ibland emot studenter som med nöd och näppe klarat sig igenom gymnasieskolan.

Lärare i engelska

Antagningspoängen är troligen den största förklaringen. Under 1990-talet var antagningspoängen högre på både universitetet och lärarhögskolan.

Lärare i historia

Söktrycket har minskat varför inträdeskraven sänkts.

Lärare i socialt arbete

Söktrycket hör samman med kravnivåerna

Söktrycket är en förklaring till studenternas försämrade förkunskaper, eller i alla fall till den större variation som lärarna beskriver. När söktrycket är lågt antas studenter med lägre betyg än annars. Då kan kraven behöva justeras. I längden går det inte att ge en utbildning som studenterna inte klarar av. Det omvända gäller för ämnen som lyckas hålla uppe antag-

ningspoängen. De lärare i socialt arbete som ingick i den här studien är t.ex. mer nöjda än övriga med sina studenters kunskaper och menar att kraven har kunnat höjas i utbildningen.

Det som i grunden ökat förkunskaperna för studenterna är för det första att vi lyckats upprätthålla relativt höga intagningspoäng och att fler kommer från gymnasiet med höga betyg.

Lärare i socialt arbete

Vi har starkt söktryck även om det har gått ner. Om söktrycket faller så skulle jag vilja se den institution som inte ändrar sin kravnivå.

Lärare i engelska

I flera tidigare undersökningar från Högskoleverket, som refereras i litteraturgenomgången, konstateras ett tydligt samband mellan gymnasiebetyg och prestationer inom högskolan.

Nya sökmönster och behörighetskrav

Studenternas preferenser förändras

Förändrade förkunskaper i studentgrupperna kan också ha att göra med att studenternas valmönster förändrats. I biomedicin ser lärarna en tendens att studenterna med de allra högsta betygen hellre söker sig till t.ex. läkarutbildning än till biomedicinsk utbildning. En liknande trend diskuterades av lärarna i datateknik, som är ett ämne inom högskoleingenjörutbildningen. Lärarna frågade sig hur stor den potentiella studentgruppen egentligen är, givet att en majoritet av de tekniskt intresserade och behöriga studenterna från gymnasiet hellre söker sig till civilingenjörutbildningen. Hur många presumtiva högskoleingenjörer finns kvar? Vid en av engelskinstitutionerna menade lärarna att de bästa studenterna antingen väljer andra ämnen eller läser engelska i utlandet.

En liknande utveckling, men i positiv riktning, beskrevs i flera av intervjuerna med lärare i socialt arbete. Här har studenternas förkunskaper snarare blivit bättre än tidigare, som ett resultat av att intresset ökat och att nya elevgrupper från gymnasiet – med högre betyg – numera söker och antas till utbildningen.

Behörighetskraven spelar roll

Att nybörjarstudenterna inte alltid har de kunskaper som universitetslärarna förväntar sig beror inte bara på att studenter i gemen kan mindre än tidigare. Detta poängteras av flera lärare. En annan förklaring är att behörighetskraven utformats så att även studenter som saknar vissa grundläggande kunskaper antas.

Detta dilemma illustreras av datatekniklärarna. Teknik är inte ett behörighetskrav för antagning till de högskoleingenjörsprogram där datatekniken för det mesta ingår. För särskild behörighet krävs avancerade kurser i matematik, fysik och/eller kemi. Detta innebär att även studenter som inte tidigare läst teknik kan antas. Därför är utbildningarna upplagda så att de börjar på en mycket grundläggande nivå när det gäller teknikinslagen. En annan effekt av de nuvarande behörighetskraven är att de elever som ändå läst teknikkurser i gymnasiet inte alltid blir behöriga till utbildningen i datateknik.

Inte heller alla som börjar läsa historia inom högskolan behöver ha läst historia på gymnasiet. Historieämnet har under 1990-talet inte varit ett kärnämne på gymnasiet, det har inte varit obligatoriskt. Studenter har kunnat komma till högskolan utan andra historiekunskaper än vad de fått med sig från grundskolan.

Vid åtminstone en av de engelskinstitutioner som ingick i studien användes urvalsprov vid antagningen under större delen av 1990-talet, vilket säkrade att de studenter som antogs hade tillräckliga förkunskaper. Urvalsproven har dock avskaffats och antagningen baseras numera enbart på betyg, vilket inneburit att också studentgruppens förkunskaper försämrats.

Under en period i början på 2000-talet sänktes behörighetskraven vid en av de institutioner som erbjuder biomedicin, för att på så sätt öka antalet sökande. Enligt lärarna inverkade detta negativt på undervisningsnivån och behörighetskraven höjdes ganska snart igen. Vid institutionen pågår en ständig diskussion om avvägningen mellan kravnivåer och behovet av ett tillräckligt stort rekryteringsunderlag.

Förändringar i högskolans utbildningar

De flesta lärare som försöker förstå varför nybörjarstudenternas förkunskaper inte räcker till, finner förklaringar som har med gymnasieskolan att göra. Gymnasieskolan har förändrats på ett sätt som gör att studenterna kommer sämre förberedda till högskolan. Gymnasieelevernas kunskaper matchar inte längre högskolans krav.

Några lärare tar också upp att matchningsproblematiken kan vara den omvända, dvs. att högskolans undervisning förändrats på ett sätt som gör att gapet till gymnasieskolan vidgats.

Biologi som ämne har under ett antal årtionden förändrats och bredats enormt på universitetsnivå. Jag är övertygad om att ämnet biologi på grundskole- och gymnasienivå inte på något sätt förändrats i den omfattning som skulle vara gynnsam för blivande universitetsstudering inom bioteknik, naturvetenskap, biomedicin och medicin.

Lärare biomedicin

Efter ändring av läkarutbildningen mot problembaserad inläring har även förkunskaper i biologi blivit ett problem. Det beror på att studenterna numera förväntas att redan i gymnasiet ha lärt sig mycket av det som tidigare ingått i läkarutbildningen. Det har alltså skett en anpassning till de studenter som har de bästa tänkbara förkunskaperna.

Lärare i biomedicin

Lärarna i socialt arbete är överens om att ämnet har genomgått en kraftig utveckling under den senaste tioårsperioden. Ämnet är numera mer teoretiskt utvecklat och forskningsinriktat än tidigare. Detta har i sin tur inneburit att det finns mer akademisk litteratur att tillgå, att föreläsningar kan hållas på en högre nivå än när ämnet var yngre. I dagens ämne ingår t.ex. mer engelsk litteratur än tidigare och följaktligen ställs högre krav på studenternas engelskkunskaper.

Våra krav har höjts avsevärt, både vad gäller språkhantering, förståelse, analysförmåga med mera. Därför är det svårt att säga om förkunskaperna försämrats eller om vi höjt kraven, eller både och.

Lärare i socialt arbete

Även lärare i historia menar att ämnet förändrats och att t.ex. inslagen av engelsk litteratur därmed ökat under den senaste tioårsperioden. Nya och högre krav gör att studenterna får svårare att klara av delar av undervisningen.

Har förändrade förkunskaper påverkat kravnivåerna inom högskolan?

Enligt många lärare har studenternas förkunskaper försämrats under senare år. Vad som har blivit sämre, vilka specifika kunskaper, varierar mellan olika ämnen. Framför allt när studenterna saknar färdigheter som kräver träning under många år och som ska fungera redskap i utbildningen, såsom skrivförmåga, matematisk förmåga och kunskaper i engelska, påverkas förutsättningarna för studierna. Alla kunskapsluckor går inte att reparera i efterhand.

I det här kapitlet behandlas studiens två avslutande frågeställningar:

- Påverkas kravnivåerna i högskolan av studenternas förkunskaper?
- Hur arbetar högskolan för att möta studenter med otillräckliga förkunskaper?

Kapitlet bygger i huvudsak på lärarnas uppfattningar, men här redovisas även studenternas åsikter om de krav som utbildningen och lärarna ställer.

Andra förkunskaper – samma prestationer

Lärarna ser kunskapsbrister

Tabell 9: "Hur skulle du sammantaget bedöma studenternas förkunskaper när de påbörjar första terminen"? Bedömningen gäller 2006–2007. Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Mycket goda	Tillräckliga	Otillräckliga	Vet ej/har ingen uppfattning	Antal svar
Biomedicin	3	44	38	14	97
Datateknik	0	30	52	18	66
Engelska	0	32	66	2	92
Historia	0	21	73	6	77
Socialt arbete	2	52	32	15	116

Enligt ungefär hälften av de lärare som svarade på enkäten kan nybörjarstudenterna inte tillräckligt mycket när de börjar på högskolan. Nästan ingen anser att studenternas förkunskaper är mycket goda.

Samtidigt varierar lärarnas bedömning mellan ämnena. Mest negativa är lärarna i engelska och historia. Bland dessa anser 66 respektive 73 procent att studenternas förkunskaper inte räcker till. Mest positiva är lärarna i socialt arbete. Endast ungefär en tredjedel anser att förkunskaperna är otillräckliga.

Studenterna anser att förkunskaperna räcker

Ett tydligt steg från gymnasium till högskola

De flesta studenter som ingår i studien ser en tydlig skillnad mellan gymnasieskolan och högskolan. Kraven beskrivs som *annorlunda* inom högskolan. Här förväntas man ta ansvar och det kunskapsstoff som ska hanteras är mer omfattande. Framför allt historiestudenterna och studenterna i biomedicin framhåller de stora textmängder som ska läsas in. Inom högskolan handlar det också om att kunna argumentera och diskutera på ett annat sätt än inom gymnasiet. Samtliga dessa skillnader beskriver studenterna som positiva. Det ska märkas att man läser på en högre nivå när man kommer till högskolan.

Mer besvärande är det när gymnasieskolan inte ger tillräckliga ämneskunskaper. Det markerar framför allt studenterna i engelska, som jämför gymnasieutbildningens inriktning mot muntlig framställning och vardagskommunikation med den tonvikt som högskolan lägger vid grammatikkunskaper och språklig analys. Studenterna är överens med sina lärare om att här uppstår ett besvärligt glapp mellan gymnasieskola och högskola. Som nybörjarstudent i engelska har man andra förkunskaper än vad högskolan efterfrågar.

På liknande sätt beskriver lärare och studenter i biomedicin ett glapp mellan gymnasieskolan och högskolan vad gäller kemi, och studenter och lärare i historia efterlyser bättre historiekunskaper från gymnasieskolan. Framför allt skulle studenterna behöva en bättre kronologisk och internationell överblick när de kom till högskolan.

Lagom eller ganska låga krav

Att skillnaden mot gymnasiet är tydlig behöver inte betyda att högskolestudierna upplevs som krävande. Majoriteten av studenterna anser att de

krav som högskolan ställer på dem, och har ställt på dem under studiernas gång, knappast har varit övermäktiga. Kraven matchar förkunskaperna.

Största problemet är att folk inte vill, inte att de inte kan. Och då kan man ändå komma långt i det här systemet.

Student i datateknik

Framför allt för den student som nöjer sig med ett G i betyget kan studierna upplevas som ganska vilsamma, menade flera studenter i socialt arbete och historia. Det krävs ofta betydligt hårdare arbete för att få högre betyg.

Tabell 10: "Hur bedömer du sammantaget utbildningens krav på dig i ditt nuvarande ämne?" Svaren anges i procent studenter per ämne.

Studenter i:	Mycket höga krav	Ganska höga krav	Ganska låga krav	Mycket låga krav	Antal svar
Biomedicin	34	56	10	0	61
Datateknik	6	65	29	0	17
Engelska	19	75	3	3	32
Historia	8	70	20	2	40
Socialt arbete	16	70	13	1	71

Flera studenter, framför allt inom socialt arbete, datateknik och historia, anser rentav att kraven kan vara alltför låga. Detta framkommer under intervjuerna. Det är möjligt att "glida igenom", "klara sig igenom kurserna utan att läsa kurslitteraturen" och "klara alla tentor utan böcker". Den som är intresserad läser all litteratur, men ofta är det inte nödvändigt. Så blir det, menar dessa studenter, i och med att utbildningarna i alltför hög grad anpassas till de svagaste studenterna. Den senare slutsatsen bekräftas i ett par lärarintervjuer.

Det är de sämre studenterna som tar mycket tid. De är hastighetsbestämmande.

Lärare i biomedicin

Mer tid läggs på att pressa lågpresterande studenter över godkäntstrecket, i stället för att lägga den tiden på att motivera och inspirera de normalpresterande.

Lärare i datateknik

Eftersom systemet med helårsprestationer (håp) och helårsstudier (hås) styr institutionernas vardag är det oundvikligt att kurserna anpassas till den lägre kunskapsnivån, även om lärarna kämpar emot i det längsta och tar av sin egen tid för att kompensera.

Lärare i engelska

Man måste inleda på nivåer som gör att man överhuvudtaget får med sig en allt större andel studenter, med förhoppningar om att dessa efterhand förlikar sig med en standard som borde gälla redan vid inträdet till högre studier.

Lärare i socialt arbete

Studenter i engelska och biomedicin avviker från övriga. Bland dessa är det jämförelsevis få som uppfattar kraven inom högskolan som låga. I intervjuerna beskrivs skillnaderna mellan gymnasie- och högskolestudier som stora.

Studierna verkar heller inte ta alltför mycket tid i anspråk. Endast i ett par intervjuer, i engelska och biomedicin, säger studenterna att de behöver lägga ner 40 timmar i veckan på sin utbildning. Vissa kurser och moment kan vara mer krävande, men i allmänhet innebär inte studierna heltids-sysselsättning.

Tabell 11: "Hur många timmar har du genomsnittligt lagt ner på studierna per vecka under första terminen i ditt nuvarande ämne? Inkludera både självstudier och schemalagda moment." Svaren anges i procent studenter per ämne.

Studenter i:	Mindre än 10 timmar i veckan	11 – 20 tim/vecka	21 – 30 tim/vecka	31 – 40 tim/vecka	Mer än 40 tim/vecka	Antal svar
Biomedicin	3	19	25	43	20	61
Datateknik	19	25	12	25	19	16
Engelska	9	28	28	16	19	32
Historia	10	32	38	15	5	40
Socialt arbete	1	14	34	38	13	71

För framför allt de studenter i engelska och historia som svarat på enkäten motsvarar inte studierna en heltidssysselsättning. En klar majoritet av dessa ägnar högst 30 timmar i veckan åt sin utbildning. Mest tid lägger studenterna i biomedicin och socialt arbete ner.

Resultaten bekräftas i andra undersökningar. I Högskoleverkets rapport *Studentspeglén 2007* anser t.ex. nästan 40 procent av de tillfrågade studenterna att deras heltidsstudier inte motsvarar heltidssysselsättning. I genomsnitt satsar dessa studenter 21–25 timmar per vecka på sina studier. De blivande läkarna, tandläkarna och apotekarna uppger dock att de lägger ner mer än 30 timmar per vecka på sina studier.⁴⁷ Liknande resultat redovisas från lokala undersökningar vid t.ex. Malmö högskola, Göteborgs universitet och Lunds universitet.⁴⁸

Tillräckliga förkunskaper och förmågor

De studenter som intervjuats och som svarat på vår enkät känner sig i allmänhet tillräckligt väl förberedda när de kommer till högskolan. De har därmed samma inställning som studenter som undersökts av Högskoleverket i andra sammanhang. I Högskoleverkets rapport *Studenterna i Sverige* anser en stor majoritet av de tillfrågade studenterna att deras förkunskaper i svenska, matematik och engelska varit tillräckliga för högskolestudierna. Mest tillfreds är dessa med kunskaperna i svenska.

Även i denna studie anser en majoritet att de inte har eller haft några problem att uttrycka sig i skrift. Bäst självförtroende har studenterna i historia och biomedicin. Mest självkritiska är studenterna i socialt arbete, där drygt en tredjedel anser sig ha vissa brister. Det är inte heller självklart att studenterna ser samma behov av förkunskaper som lärarna. Flera av dem som läser datateknik håller inte med lärarna om att det är viktigt att kunna skriva: *Vi varken skriver eller läser något här, vi räknar och programmerar.*

De flesta tycker heller inte att det är svårt att läsa och förstå texter på engelska. Förutom studenterna i just engelska har en tredjedel av studenterna i övriga ämnen dock svarat att de har viss brist vad avser denna förmåga. I ämnet socialt arbete är självförtroendet sämst. Nästan hälften av studenterna uppger att de har svårt att läsa och förstå texter på engelska.

Inte heller självständigheten brister, enligt en majoritet studenterna. Möjligen kan det ibland vara svårt att planera studierna på ett bra sätt.

47. Högskoleverket (2007a).

48. Malmö högskola (2004); Göteborgs universitet (2007); Lunds universitet (2004).

Prestationerna har inte försämrats

En vanlig uppfattning bland lärarna i den här undersökningen är att studerandegrupperna blivit mer heterogena under senare år. Vissa studenter är mycket väl förberedda när de kommer till högskolan, andra har stora kunskapsluckor. Denna heterogenitet är troligen en del av förklaringen till att studenterna inte rapporterar den typ av förkunskapsbrister som lärarna ser. Studenter med bra förkunskaper upplever förstås att förkunskaperna är tillräckliga.

Men detta är knappast en fullständig förklaring. Den bild som studenterna ger är alldeles för entydig. En stor majoritet upplever att förkunskaperna är tillräckliga, att de krav som ställs på dem knappast är för höga.

De undersökningar av högskolestudenternas prestationer som genomförts under senare år stödjer studenternas bild.

Mätt i t.ex. termer av examensfrekvens visar studieprestationerna en positiv trend: Läsåret 2006/07 utfärdades totalt ca 58 000 examina inom den svenska högskolan. Det innebar en tvåprocentig minskning jämfört med läsåret innan och är därigenom ett trendbrott. Under hela 1990-talet har annars antalet examina ökat stadigt, i takt med att studenterna blivit fler. Minskningen under det senaste året förklaras av att antalet högskolestuderande blivit färre under senare år.

Om prestationerna uttrycks som *prestationsgrad* klarar sig dagens studenter i allmänhet lika bra som gårdagens. Enligt Högskoleverket var prestationsgraden ungefär 82 procent för hela grundutbildningen år 2007.⁴⁹ Denna andel har varit i princip konstant från och med 1993.⁵⁰

Ökad examensfrekvens och samma prestationsgrad

Dessa resultat nyanseras av CSN: Den studieresultatsprövning som CSN genomförde 2007, som refereras tidigare i den här rapporten och som omfattade studenter med studiemedel, visade att studieresultaten försämrades något mellan läsåren 1995/96 och 2004/05. Den genomsnittliga årliga poängproduktionen minskade från 37 till 36 poäng, andelen studerande som klarade mindre än 75 procent av sitt studieåtagande ökade från 18 till

49. Under 2007 var antalet helårsstudenter 278 000 och antalet helårsprestationer (antalet tenderade poäng räknat i helårsekvivalenter) 227 500.

50. Högskoleverket (2008a).

20 procent, och andelen som klarade mindre än 40 poäng (alltså mindre än ett heltidsåtagande) ökade från 46 till 48 procent.⁵¹

Att studentgrupperna inom högskolan, och även gymnasieskolan, förändrats under senare år är odiskutabelt. Det innebär att dagens studenter har andra förkunskaper än gårdagens. Däremot går det åtminstone inte ur statistiken att utläsa att dessa förändringar skulle ha haft någon generell betydelse för hur väl studenterna klarar av sina högskolestudier. De tar sina högskolepoäng och ansöker om examina i ungefär samma omfattning som tidigare.

Förändrade arbetssätt och kravnivåer

Om studenternas förkunskaper är sämre än tidigare utan att studenterna själva upplever detta som ett hinder i studierna och utan att det försämrar deras prestationer, måste något ha hänt med själva utbildningen. En rimlig slutsats är att utbildning och undervisning förändrats så att även de studenter som kommer sämre förberedda till högskolan kan tillgodogöra sig undervisningen och klara sina högskolepoäng.

Anpassade undervisningsformer

Pedagogiska lösningar som underlättar

I den här studien är de flesta lärare överens om att undervisningsformerna har förändrats under den senaste tioårsperioden. Undervisningen har anpassats för att underlätta för studenterna. Detta kan beskrivas i positiva termer som att pedagogiken har blivit mer genomtänkt och därmed förbättrats. Kontinuerliga och handledda seminarier, grupparbeten och studiegrupper, instuderingsfrågor, läsanvisningar och tydligare instruktioner, problembaserat lärande, studentledda övningar och annan aktiverande undervisning, mer handledningstid och mer medveten och planerad uppsatshandledning, kontinuerliga och mer varierade examinationer är förändringar som nämns. Utbildningarna struktureras om för att möta studenternas förkunskaper. Vissa svårare moment senareläggs och nya moment som bättre svarar mot förkunskaperna placeras tidigt i utbildningarna. I undervisningen läggs allt mer tid på att förklara och lotsa studenterna framåt, framkom i både enkäter och intervjuer. På flera institutioner

51. Undersökningen avsåg endast studerande med studiemedel, vilket bland annat innebär att en relativt stor andel vuxenstuderande och distansstuderande inte ingick.

har inslagen av repetition ökat. Även undervisning i studieteknik har införts på sina håll.

Eftersom studenterna har mer datorvana är det möjligt att använda datorstöd i undervisningen. I datateknik kan exempelvis vissa laborativa moment ersättas med motsvarande moment i simulatorprogram. Inom engelskundervisningen används Internet för språkstudier av levande engelska vid sidan av kursböckerna. Historielärarna provar vid en institution att lägga ut kortversioner av föreläsningar som ljudfiler kopplade till PowerPoint-presentationer. Vid en institution finns alla kurser i socialt arbete tillgängliga på Internet.

Samtidigt finns en risk att undervisningen görs alltför vägledande, diskuterar flera. Kraven på att studenterna ska ta eget ansvar har sänkts. Vad är t.ex. det egentliga syftet med instuderingsfrågor? Att underlätta inläringen eller att uppmana studenterna att ”nyttomaximera” genom att visa på minsta möjliga arbetsinsats? Hur mycket handledning kan ges innan examensarbetet slutar vara självständigt?

Man får inte heller passivisera studenterna genom att staka ut banan för lätt för dem. Universitetsstudier innebär så mycket annat än kunskapsinhämtning. Det måste få vara tungt och besvärligt och svårt ibland också.

Lärare i datateknik

Att låta studenter komma undan kurslitteratur på engelska eller att de inte behöver möta teoretiskt svåra texter är inte att hjälpa studenten utan snarare att lura vederbörande ytterligare.

Lärare i historia

Liknande diskussioner har förts i Högskoleverkets tidigare utvärderingar. Studenternas förändrade förkunskaper kräver anpassad undervisning, samtidigt som det kan vara svårt att upprätthålla den akademiska nivån.

I intervjuerna framhöll de flesta studenterna att de får den hjälp de behöver och att lärarna oftast är tillgängliga. Vid någon enstaka institution ansåg studenterna att det behövdes mer lärarledd undervisning.

Ansträngd ekonomi påverkar undervisningen

Att undervisningen förändrats har dock inte alltid med vällovliga, pedagogiska förklaringar att göra, resonerar lärarna. De nya pedagogiska lösningarna beror också på behovet att kompensera för bristande undervis-

ningstid. Ibland handlar det om att se till att studenterna klarar av sina studier för att institutionens ekonomi ska gå ihop.

Den breddade rekryteringen och högskolans expansion har sammanfallit med ekonomiska åtstramningar under slutet av 1990-talet och 2000-talet. Det är inte bara studenterna som kräver nya pedagogiska lösningar, ekonomin både driver fram mer kostnadseffektiva undervisningsformer och sätter ramar för vilka pedagogiska lösningar som är möjliga. Studentgrupperna är större och undervisningsresurserna mer begränsade.

Uppifrån har vi fått höra att 80 procent ska ha gått igenom efter första året annars går kursen back.

Lärare i datateknik

Eftersom genomströmningen blivit allt viktigare, samtidigt som lärarna fått mindre tid, krävs det alltmer sällan att studenter arbetar om inlämningsuppgifter, och mycket godkänns som skulle fått göras om för tio år sedan.

Lärare i engelska

Det är självklart, med nuvarande finansierings- och ersättningsystem, att vi sänker kraven. Annars överlever vi inte som högskola eller institution.

Lärare i historia

Studentpengen utgör ett visst hinder till högre krav på studenterna eftersom finansieringen av institutionens budget bygger på en stor genomströmning.

Lärare i socialt arbete

I engelska, som jämfört med andra språkutbildningar har högt söktryck, begränsas inte alltid antalet studieplatser eftersom ekonomin beror av antalet studenter. Ju fler som antas och examineras desto större anslag. Om kurser i engelska erbjuds vid en större språkinstitution kan överintag vara ett sätt att finansierade av institutionens övriga ämnen som har sämre söktryck. Överintag och ekonomiska hänsyn nämns också av lärarna i biomedicin. Kombinationen av höga behörighetskrav och högt söktryck har inneburit att det nästan bara är studenter med höga betyg som antas till biomedicinska utbildningar – utom vid de institutioner och tidpunkter då extra studenter med tillhörande anslag behövs för att kompensera för vikande söktryck i andra delar av verksamheten.

Lärarna i socialt arbete ser i allmänhet inte studenternas förkunskaper som problematiska. Däremot anser de att de stora studerandegrupper som

blivit resultatet av högskolans mer ansträngda budget lett till att utrymmet för diskussion och analys i undervisningen minskat.

Lägre krav den första terminen

Lägre poängkrav

CSN genomförde 2007 en undersökning av studiemedelstagarnas studieresultat under läsåret 2004/05, där antalet poäng som högskolestudenter med studiemedel presterade det läsåret mättes. Undersökningen visade bland annat att studieresultaten skiljer sig åt mellan dem som är nybörjare vid högskolan och dem som studerat ett tag. De mer erfarna studenterna klarade av betydligt fler poäng än nybörjarna,⁵²

Tabell 12: Antal avklarade poäng fördelade på nybörjare, fortsättare och avslutare samt andel (procent) som klarat mindre än 25, 30, 36 respektive 40 poäng.⁵³

	Poäng- medelvärde	< 25 p	< 30 p	< 36 p	< 40 p
Nybörjare	32,5	19	27	48	56
Fortsättare	36,8	10	16	35	43
Avslutare	33,2	24	32	50	54

År 2001 sänkte CSN poängkraven för studiemedel under det första läsåret från 75 procent till 62,5 procent. Avsikten var att minska risken att nybörjarstudenter, med liten studierfarenhet och bristande studieteknik, skulle bli utan studiemedel.

Lägre akademiska krav

Inte heller inom högskolan är det ovanligt att lärarna sänker kraven den första terminen för att anpassa denna efter nybörjarstudenternas förväntade kunskapsnivå. Detta har visats i Högskoleverkets tidigare utvärderingar och framgår även i den här studien. Studenterna är sämre förberedda när de antas och för att inte slå ut dem sänks tröskeln inledningsvis i utbildningen.

Framför allt lärarna i datateknik, men även lärare i engelska och historia, uppger att kraven har sänkts på grundnivåns första termin. De förändrade kraven kan innebära att vissa moment tas bort helt, att enklare repetitionsmoment eller förberedande moment införs, eller att undervis-

52. CSN (2007).

53. Grupperna i tabellen kan delvis bestå av samma personer eftersom den nybörjare som inte fortsätter sina studier, även är avslutare.

ningen omstruktureras så att svårare moment eller litteratur flyttas till senare terminer.

Totalt sett under utbildningen försöker man upprätthålla kraven men man har infört en mjukstart för att minska avhopp.

Lärare i datateknik

Vi testar delvis andra färdigheter nu – vi har gjort om kursplanerna så att vissa saker kommer först på B-nivån medan andra har utgått (t.ex. särskild delkurs i muntlig språkfärdighet då detta var något i stort sett alla studenter klarade utan problem – vi lägger de resurserna på skriftlig språkfärdighet i stället nu).

Lärare i engelska

Man måste sänka kraven. Man kan inte underkänna för många. Det vore bra med en förberedande introduktionskurs om att läsa på universitet.

Lärare i historia

Inom socialt arbete ger lärarna olika beskrivningar. Vissa talar om sänkta krav, medan ungefär lika många menar att de förändringar som ägt rum inom ämnet under senare år i stället har lett till generellt högre krav.

Studenterna bekräftar de låga kraven under den första studietermen. I en av intervjuerna menade t.ex. studenter i socialt arbete att framför allt under den första terminen sker undervisningen på en så grundläggande nivå att skillnaden mot gymnasiet knappt är märkbar. Den här delen av utbildningen beskrevs som ”oerhört enkel”, med stora inslag av repetition från gymnasieskolan. Det är fullt möjligt att klara av sina poäng utan att läsa all kurslitteratur. Under senare terminer höjs dock kraven. Även många studenter i datateknik anser att kravnivåerna är låga under den första terminen.

Nybörjare hoppar av

Lärarna i biomedicin konstaterar att även om man ibland sänker kunskapskraven under den första terminen så är det inte säkert att detta är tillräckligt. Några pekar också på att avhopp är vanliga, vilket kan bero på att kraven fortfarande är högre än vad många nybörjarstudenter mår med. Avhopp kan också bero på att studenter lyckas komma in på ett läkarprogram efter att de påbörjat utbildningen i biomedicin. Även lärarna i datateknik pekar på att avhopp är jämförelsevis många under första

terminen. Då sker en utgallring. Vid ett lärosäte tar lärarna i engelska upp att det i längden är orimligt att erbjuda en utbildning som en stor del av studenterna inte har någon möjlighet att klara av. Både lärare och studenter beskriver att många studenter tvingas avsluta sina studier då de inte klarar sig till nästa termin och nivå. Man kan därför bli tvungen att sänka kraven. Rena preparandkurser förekommer inte ofta. Betydligt vanligare är det att starta den första terminen med inledande repetitionsmoment.

Förändringar i kurslitteraturen

Minskat omfång

Bland engelsklärarna anser 60 procent att kurslitteraturens omfång har minskat på grund av förändrade förkunskaper. I historia, biomedicin och datateknik varierar denna andel mellan 35 procent och 43 procent. Att dra ner på kurslitteraturens omfång kan vara ett sätt att upprätthålla svårighetsgraden utan att samtidigt tappa de studenter som har sämre förkunskaper, framhåller några. På så sätt skapas utrymme för lärarna att hjälpa till med bearbetning och studenterna hinner tillgodogöra sig allt material. Studenternas svårigheter att hinna med kurslitteraturen tas upp i flera enkäter. Vissa lärare talar om minskad läsvana och läshastighet, andra om att förvärvsarbete och fritid minskar utrymmet för studier.

Vid en av intervjuerna framhöll lärarna att mängden litteratur minskats eftersom det inte finns undervisningstid att lägga ut. På grund av besparingar finns inte tillräcklig tid att seminariebehandla litteraturen eller att examinera studenterna på alltför omfattande litteratur. I datateknik används Internet i allt större utsträckning som ersättning för kurslitteratur.

Olika förhållningssätt till engelsk kurslitteratur

Den alltför begränsade andelen kurslitteratur på engelska framstår som något av en stötesten i flera av Högskoleverkets tidigare utvärderingar. I den här studien är bilden varierad. I biomedicin uppges nästan all litteratur vara på engelska och även i datateknik är det vanligt med engelska texter i undervisningen. De flesta lärare inom dessa ämnen anser inte heller att andelen minskat under senare år. Även i historia och socialt arbete förekommer engelsk litteratur. Ungefär hälften av historielärarna uppger att man dragit ner på engelskspråkig litteratur under senare år, framför allt eftersom studenterna har svårt att klara av den och ifrågasätter den. I socialt arbete är lärarna mer kluvna. Vissa drar sig för att välja engelskspråkig litteratur eftersom studenterna protesterar, andra ser den här litteraturen

som en självklar del av ämnet och har medvetet infört fler engelskspråkiga böcker under senare år.

Även om engelsk litteratur finns med på litteraturlistan innebär detta inte alltid att den får någon större betydelse i undervisning och examination. Som lärare vet man med sig att de här böckerna är svårare att hantera för studenterna.

Högskolan präglas enligt min mening av en stark kluvenhet i frågan om engelska eller inte. Detta yttrar sig typiskt sett som att tentamensfrågorna undviker den engelska litteraturen.

Lärare i socialt arbete

Även om engelskkunskaper är ett förkunskapskrav, så innebär det ett pris att använda engelsk litteratur (det tar längre tid att läsa, dvs. mindre blir läst).

Lärare i datateknik

Kurslitteratur på engelska är obligatorisk på nästan alla nivåer i ämnet historia. Det visar sig dock att vissa studenter vägrar läsa litteratur på engelska, och i stället hittar alternativ litteratur eller försöker klara sig med anteckningar från föreläsningar och diskussioner. Detta har inneburit att vi använder litteratur på engelska mer sparsamt än vi borde, då det orsakar problemen.

Lärare i historia

Viss minskning av svårighetsgraden

Av lärarna i engelska och historia anser en majoritet att kurslitteraturens svårighetsgrad har minskat till följd av de försämrade förkunskaperna. Motsvarande siffror bland lärarna i datateknik, socialt arbete och biomedicin är ca 40 procent. Några lärare i engelska berättar att institutionen övergått till grammatikböcker som är avsedda för gymnasiet och att man väljer något enklare skönlitteratur. Inom historieundervisningen är numera litteratur på tyska och franska omöjlig. Studenterna klarar inte av språket. I socialt arbete är det samtidigt jämförelsevis många lärare som framhåller att kurslitteraturen numera är betydligt mer avancerad än tidigare.

Inom t.ex. grammatik och språkfärdighet används mycket material som egentligen är avsett för gymnasieskolans kurser.

Lärare i engelska

Naturligtvis måste man leta fram enklare texter när studenterna inte förmår ta till sig mer komplicerade argument. Korta, enkla introduktionstexter premieras.

Lärare i historia

Mer varierad examination

Sänkta krav förekommer

Det händer att de akademiska kraven behöver sänkas för att studenterna kan alltför lite. Det inträffar att vissa spärrar mellan utbildningsnivåerna tas bort för att kurserna på de högre nivåerna ska kunna fyllas. Det ligger i lärarnas och lärosätets ekonomiska intresse att studenterna tar sig igenom sina studier.

Det sker en gradvis kravanpassning nedåt. Det beror på olika faktorer. En är att studenterna genomsnittligt har sämre förkunskaper och studiekapacitet. En annan att institutionerna pressas att godkänna studenter, eftersom en del av studentpengen annars försvinner.

Lärare i biomedicin

Högskolor får betalt per student. Studenterna flyr teknikområdet. Vi sänker kraven för att fylla våra utbildningar för att förse industrin med hjälpligt kompetenta medarbetare.

Lärare i datateknik

Våra tentamina är mindre krävande än tidigare.

Lärare i engelska

Eftersom så många hoppar av efter misslyckade prov blir alla så angelägna att hålla kvar de som ändå vill försöka så de får tentera om många gånger och får till slut gå igenom, även om de inte riktigt når fram.

Lärare i historia

Samtidigt vill lärarna sina studenter väl, önskar att de ska lyckas. Ingen lärare vill i onödan hindra en student från att få sina poäng eller sin examen.

Det kan bli något av en ond cirkel, framkom under intervjuerna med lärare i socialt arbete. Studenterna klagar på att de krav som ställs i examinationen är alltför höga, men när kraven sänks kommer i stället kritik för att det varit alltför lätt att bli godkänd. Med heterogena studerandegrupper är det svårt att lägga examinationen på en nivå som passar alla.

Allt vanligare med anpassade examinationsformer

De flesta lärare förnekar dock att det blivit enklare för studenterna att bli godkända eller att få höga betyg. De menar att kraven ställs lika högt, eller högre i dag. Vid några institutioner arbetar t.ex. lärare i socialt arbete, biomedicin och datateknik med tätare examinationer. Studenterna måste visa att de klarat av vissa moment i en kurs för att tillåtas att gå vidare. En annan förändring inom just socialt arbete är att mer fingerade betygs-system införts. Lärarna vid en engelskinstitution som sedan flera år tillbaka använder diagnostiska prov för att undersöka studenternas kunskaper kan i siffror visa att kraven för det mesta upprätthålls. För att underlätta för studenterna att bli godkända, och ändå upprätthålla kravnivåerna, har s.k. restundervisning införts vid någon institution. På andra håll har förutsättningarna och formerna för omexamination förändrats.

Samtidigt anpassas examinationsformerna. Numera examineras studenterna på fler sätt än tidigare. Varierad examination ligger i tiden, önskemål kommer från både studenter och ledningshåll. Även Bolognaanpassningen har inneburit att examinationen omprövats. Olika examinationsformer passar olika studenter olika bra. Med variation ges fler en chans att komma till sin rätt. Ekonomin har också viss betydelse för examinationen. Hemtentor och individuella skrivuppgifter kräver mer lärartid än seminarier, grupparbeten och salstentor.

För studenterna är det ofta examinationsformerna som avgör hur mycket arbete man lägger ner på studierna, framkom i flera studentintervjuer i socialt arbete och historia. Skriftliga redovisningar och salstentamen kräver i allmänhet mycket och kontinuerligt arbete. Hemtentamen är enklare, då är det möjligt att strategiläsa och det är inte lika viktigt att ta sig igenom all kurslitteratur. För att få godkänt vid seminarier kan det räcka med att vara närvarande. Även annan muntlig examination beskrivs i allmänhet som enkel att klara av.

Vid de institutioner i den här studien som ger undervisning i biomedicin och datateknik erbjuds i princip inte hemtentamen.

Mer handledning

Den akademiska nivån ska upprätthållas

Tabell 13: "Hur anser du att kvaliteten på examensarbetena har förändrats under din tid som lärare?" Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Kvaliteten har höjts	Kvaliteten är oförändrad	Kvaliteten har sänkts	Vet ej/har ingen uppfattning	Antal svar
Biomedicin	17	36	18	29	98
Datateknik	6	37	39	18	66
Engelska	10	29	40	21	92
Historia	9	40	44	8	78
Socialt arbete	60	19	13	8	117

Inom biomedicin och socialt arbete anser relativt få lärare att kraven på examensarbetet sänkts. Inom biomedicin anses studenter med otillräckliga kunskaper inte komma så långt i sina studier som till examensarbetet. De sorterar bort tidigare. Vid en av institutionerna försvinner t.ex. i allmänhet drygt 50 procent av studenterna under utbildningens gång. Att kraven kunnat upprätthållas eller höjas i socialt arbete har enligt lärarna både att göra med att ämnet attraherar delvis andra studenter numera, och att ämnet i sig förändrats. De akademiska kraven har höjts under senare år och detta återspeglas i uppsatserna. Det är "en himmelsvid skillnad", menade en av lärarna. I övriga tre ämnen anser ungefär 40 procent av lärarna att uppsatserna numera håller lägre kvalitet än tidigare.

Om de akademiska kraven kan upprätthållas innebär detta inte nödvändigtvis att uppsatserna *i alla delar* håller lika hög kvalitet som tidigare. I en av intervjuerna menade lärarna i socialt arbete att när det gäller språkbehandlingen har man i praktiken gett upp. Som handledare rensar man bort de delar av texten som är obegripliga och försöker hyfsa till annat. Många dåliga texter släpps dock igenom. När svagheter är så stora som de ibland är, menade lärarna, är det ogörligt att rätta till allt.

Vid en av engelskinstitutionerna har uppsatsernas omfång minskats för att lärarna ska hinna med att läsa och handleda, och i förlängningen för att de akademiska kraven ska kunna upprätthållas.

Mer handledning behövs

Den undersökning som CSN genomförde 2007 av studiemedelstagarnas studieresultat visade även att studenter som befinner sig i slutet av sin ut-

bildning kan ha svårare än andra att klara av det avsedda antalet poäng.⁵⁴ Detta förklarar CSN med att studierna då är svårare och bedrivs på en högre nivå, samt att arbetet med uppsatser och examensarbeten drar ut på tiden. Ytterligare en förklaring är att studenterna får jobb och hoppar av sina studier.

Tabell 14: "Hur anser du att förändringarna i förkunskaper har påverkat den tid som behövs för handledning av uppsatser/examensarbeten per student?" Svaren anges i procent (av de lärare som tidigare svarat att förkunskaperna har försämrats).

Lärare i:	Bio- medicin	Data- teknik	Engelska	Historia	Socialt arbete
Tiden för handledning har ökat pga. förändrade förkunskaper	56	54	73	79	55
Tiden för handledning är oförändrad	20	25	9	14	20
Tiden för handledning har minskat pga. förändrade förkunskaper	3	2	3	0	5
Förändringar i tid för handledning har skett, men det beror inte på förändrade förkunskaper	7	10	10	6	15
Vet ej/har ingen uppfattning	15	10	4	0	5
Antal svar	76	54	73	66	81

Mer än hälften av de lärare som besvarade enkäten, och mer än 70 procent av lärarna i historia och engelska, anser att tiden för handledning har ökat som ett resultat av studenternas förändrade förkunskaper. Kvaliteten upprätthålls genom ökad handledning. Mer tid måste läggas på varje enskild student, samtidigt som den tid som varje lärare tilldelas för handledning snarare har minskat än ökat under senare år. Just i uppsatsmomenten satsar många lärare extra arbetstid som man inte får ersättning för, markerade framför allt lärarna i engelska och historia.

Samtidigt kan de ökade behoven innebära att man på institutionerna måste arbeta mer medvetet för att utveckla och strukturera handledningen. Vid sidan av de individuella satsningar som görs på att hjälpa de mer svagpresterande studenterna har även grupphandledning blivit vanligare vid vissa institutioner.

När lärarna kommenterar sina enkätsvar är ett tydligt budskap att uppsatsarbetet ofta drar ut på tiden eftersom studenterna har svårt att skriva.

54. I undersökningen, som avsåg läsåret 2004/05, användes fortfarande *poäng* som beteckning på studiernas omfattning.

Alltför många studenter är oförmögna att skriva begriplig svenska och även duktiga studenter skriver illa.

Lärare i historia

I stället för att granska innehållet i uppsatserna går mycket tid åt till språkgranskning. Stavning, meningsbyggnad och så vidare.

Lärare i datateknik

Ett antal studenter kommer till C-uppsatskursen med för dåliga kunskaper såväl språkligt som analytiskt. Det skapar en oerhört tung situation för handledaren.

Lärare i engelska

I flera fall krävs handledning av hur man skriver texter rent språkligt, vilket tar tid från handledning av ämnesinnehållet i uppsatsen.

Lärare i socialt arbete

I och med den stora handledningsinsats som krävs finns en risk att uppsatsarbetet blir mindre självständigt. Det kan vara svårt att särskilja studentens arbetsinsats från handledarens.

Handledningstiden ökar väldigt mycket för de studenter vars förkunskaper är låga. En duktig student kräver många gånger i princip ingen handledning alls medan en svag student kräver oändligt mycket handledning, till den grad att man kan fråga sig om det längre kan betraktas som handledning.

Lärare i historia

Uppsatser och examensarbeten är inte lika självständiga som tidigare. Processen måste i många fall styras upp och struktureras ganska hårt från handledarens sida.

Läraren i engelska

Slutsatser och diskussion – Högskolans utmaningar

Heterogenitet som kommit för att stanna

Den bild som lärarna tecknar i den här undersökningen är i många delar nedslående. Dessutom verkar de flesta vara överens. Ja, studenternas förkunskaper har förändrats under senare år, ofta till det sämre. Gymnasieutbildningen och gymnasieskolans betygssystem reformerades under 1990-talet, studenterna har blivit fler och studerandegruppernas sammansättning är annorlunda. Resultatet har blivit att i dag kommer många studenter otillräckligt förberedda till högskolan. Lärarna rapporterar om studenternas svårigheter att uttrycka sig i skrift, att läsa och skriva på engelska, att hantera matematikinslagen i vissa utbildningar och om brist på motivation och akademiska ambitioner.

Men den förändring som betonas mest eftertryckligt är ändå inte den ensidigt negativa utvecklingen. Framför allt framhålls att heterogeniteten har ökat. Lärarna varnar för generaliseringar. Många studenter kan fortfarande tillräckligt mycket och vissa är både motiverade och högpresterande. Samtidigt har gruppen med otillräckliga kunskaper blivit större och skillnaderna i kunskaper och förmågor mellan de riktigt bra och de lågpresterande har ökat.

Just de stora skillnaderna studenterna emellan ställer högskolan inför nya utmaningar. Det var lättare förr, menar lärarna. Då visste man ungefär vad studenterna kunde när de kom till högskolan, åtminstone om de kom direkt från gymnasiet. Vissa kunskaper kunde tas för givna. Det var möjligt att planera undervisning och examination på ett annat sätt än i dag och kraven var lättare att upprätthålla. Nuförtiden står man ofta som lärare inför en betydligt mer svårhanterlig undervisningssituation vars villkor förändrats dramatiskt av skäl som man själv inte råar över.

Vem bär ansvaret?

Alla är inte beredda att ta sig an den nya tidens utmaningar. För de lärare som ingår i den här studien är det inte självklart att högskolan ska stödja studenter med otillräckliga förkunskaper.

Tabell 15: "Hur ställer du dig till följande påstående: Högskolan/universitetet har ett ansvar för att stödja studenter med bristande förkunskaper." Svaren anges i procent lärare per ämne.

Lärare i:	Bio- medicin	Data- teknik	Engelska	Historia	Socialt arbete
Instämmer helt	5	11	18	13	17
Instämmer till stor del	9	18	13	27	20
Instämmer till viss del	54	48	61	48	38
Instämmer inte alls	28	18	8	11	21
Vet ej/har ingen uppfattning	4	4	0	1	3

Lärarna i biomedicin föreföll mest tveksamma. Men bilden är splittrad. Vitt skilda kommentar framfördes i enkätsvar och intervjuer.

Det är grundskolans och gymnasietets ansvar att studenterna har tillräckliga förkunskaper.

Lärare i biomedicin

Högskolan har ett ansvar för att ta hand om de studenter man antagit.

Lärare i biomedicin

Det är inte högskolans/universitetets ansvar att stödja studenter med bristande förkunskaper. Det finns inte medel tilldelat för detta ändamål. Förkunskapsbristerna ska åtgärdas innan högskolestudier påbörjas.

Lärare i engelska

I första hand är det skolans ansvar, men de studenter man antagit har man ansvar för och bör givetvis stötta. Självklart har man ansvar för dem med bristande förkunskaper. Problemet är att resurser inte ges till detta.

Lärare i engelska

Det är skolans uppgift att se till att elever har tillräckliga förkunskaper. Lärosätena är vetenskapliga institutioner som erbjuder utbildning till den som klarar av den.

Lärare i historia

Vi har självklart ett ansvar att ge studenter som vi antagit bästa möjliga stöd för att de ska få ut så mycket som möjligt av sin investering i tid och pengar på utbildning

Lärare i historia

Om vi tar in de studerande så ska vi ta ansvar för deras lärande. Om vi inte ska ha det ansvaret ska vi ha sorteringsinstrument vid starten så de inte behöver börja. VI HAR ABSOLUT ETT ANSVAR som vi tyvärr inte tar i dag.

Lärare i socialt arbete

Högskolan ska inte ta in studenter med bristande förkunskaper, men gör vi det i alla fall så har vi ett ansvar att hjälpa dem.

Lärare i datateknik

”Det är grundskolans och gymnasiets ansvar”

Många lärare söker förklaringar till studenternas förändrade eller försämrade förkunskaper inom gymnasieskolan. Med en sådan utgångspunkt blir det också naturligt att söka lösningar på problemen här. Om gymnasieutbildningen förbättras kommer nybörjarstudenterna bättre rustade till högskolan.

Planerad reformering av gymnasieskolan

Under våren 2009 har regeringen i en lagrådsremiss uppmärksammat den ökade diskrepansen mellan högskolans kunskapskrav och gymnasieutbildningen. Gymnasieeleverna beskrivs som otillräckligt förberedda för både fortsatta studier och yrkeslivet. I remissen föreslås bland annat att två nya examina införs inom gymnasieskolan: en högskoleförberedande examen och en yrkesexamen. Behörighetskraven till högskolan bör enligt remissen skärpas, med bland annat höjda poängkrav i svenska, engelska och matematik jämfört med i dag. Regeringen räknar med att en proposition om gymnasieskolan ska kunna lämnas till riksdagen under hösten 2009.⁵⁵

Samtidigt kan inte högskoleanpassningen drivas hur långt som helst. Enligt skollagen och läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, ska gymnasieskolan förbereda eleverna för yrkesverksamhet och för studier vid universitet och högskolor m.m., samt förbereda dem för ”vuxenlivet som samhällsmedborgare och ansvariga för sina egna liv”.⁵⁶ Utbildningen ska ge möjligheter till en harmonisk och allsidig utveckling och ge en sådan grund för livslångt lärande att eleverna har beredskap för den omställning som krävs när arbetsliv och samhällsliv förändras. Gymnasieutbildningen har alltså ett betydligt bredare syfte än att enbart förbereda för högskole-

55. Utbildningsdepartementet (2009).

56. Lpf 94, sid 7.

studier. Det finns därmed gränser för hur nära den kan och ska anpassas till just högskolans förkunskapsbehov.

Stärkt samverkan mellan högskolan och gymnasieskolan

Enligt Lpf 94 ska gymnasieskolan samverka nära med såväl den obligatoriska skolan som med arbetslivet, högskolan och samhället i övrigt för att eleverna ska få underlag för kursval inom gymnasiet, samt för val av fortsatt utbildning eller yrkesverksamhet. Särskilt betonas samarbetet med arbetslivet om den yrkesförberedande utbildningen. Detta samarbete understryks med eftertryck även i lagrådsremissen ovan.

Andra skäl för kunskapsutbyte mellan gymnasiet och högskolan ges i denna studie. Inom gymnasieskolan har valfriheten ökat och därmed får gymnasieeleverna mer varierade kunskaper. De kan i större utsträckning än tidigare välja innehåll i sina utbildningar, och enskilda skolor kan genom valen av karaktärsämnen och utbudet av kurser för individuella val profilera utbildningsprogrammen lokalt. Genom s.k. infärgning anpassas de nationella och programgemensamma kärnämnen efter de lokala programmens olika karaktär, dvs. kärnämnen anpassas innehållsligt efter karaktärsämnen. Resultatet för högskolans del blir, som visas i studien, att specifika gymnasiekunskaper inte alltid kan förutsättas. Nybörjarstudenterna kan sinsemellan många olika saker. Även denna problematik uppmärksammas av regeringen. I lagrådsremissen föreslås att utrymmet att starta lokala kurser och specialutformade program ska stramas upp och att poängutrymmet för elevernas individuella val inom respektive program minskas.

Dessutom utvecklas ämnen och utbildningar kontinuerligt – både inom gymnasieskolan och inom högskolan – och även detta bidrar till att diskrepansen mellan gymnasiekunskaper och högskolans förkunskapsönskemål ibland blir större. Ämnen utvecklas åt olika håll och i olika takt. Gymnasieskolans engelskundervisning och annan språkundervisning uppges t.ex. ha blivit mer inriktad mot kommunikation än tidigare, medan högskolan (fortfarande) förutsätter gedigna grammatikkunskaper av sina nybörjare. Gymnasieeleverna lär sig att använda tekniska och digitala hjälpmedel i matematikundervisningen i en utsträckning som inte självklart uppskattas inom högskolan. Samtidigt beskriver lärare i studien hur t.ex. biologiämnet inom högskolan förändrats och breddats på ett sätt som inte undervisningen inom grundskola och gymnasieskola kan matcha. Inom läkarutbildningen och utbildningen i historia förutsätts delvis mer avan-

cerade förkunskaper än tidigare, och till andra utbildningar har behörighetskraven förändrats.

Vår slutsats blir att bland annat på grund av gymnasieskolans utformning stämmer studenternas förkunskaper numera sämre överens med högskolans förväntningar. En gymnasieskola som mer eftertryckligt förbereder för högskolestudier, och ett stärkt och systematiserat kunskapsutbyte mellan gymnasieskolan och högskolan, skulle därför kunna underlätta för högskolan och högskolans lärare att möta studenter med kunskaper från den nya gymnasieskolan utan att behöva sänka de akademiska kraven.

”De studenter man antagit har man ansvar för”

Men åtgärder inom gymnasieskolan ger knappast hela lösningen. Lärarna konstaterar att också villkoren inom den högre utbildningen har förändrats under de senaste två decennierna, med t.ex. påtagligt förändrade studentgrupper.

Förändrad rekrytering och massutbildning

Denna utveckling har bl.a. beskrivits i Studiesociala kommitténs betänkande *Stärkt stöd för studier – tryggt, enkelt och flexibelt*.⁵⁷ Antalet studenter har i princip fördubblats, från 170 000 under höstterminen 1990 till drygt 320 000 hösten 2007. Störst är ökningen bland de något äldre studenterna. Hösten 2007 var nästan hälften av studenterna äldre än 25 år, en dryg fjärdedel var äldre än 30 år och drygt 10 procent var äldre än 40 år. Expansionen har även inneburit att rekryteringen breddats i socialt avseende. Andelen nybörjarstudenter från arbetarhem har ökat från 18 procent läsåret 1993/94, till 25 procent 2005/06. Totalt har antalet studenter med arbetarbakgrund ökat med 40 procent under perioden. Av dessa är en majoritet kvinnor. Ungefär 19 procent av studenterna, nästan samtliga äldre än 25 år, har hemmavarande barn under 18 år.⁵⁸

Större studentgrupper och breddad rekrytering är inget som utmärker den svenska högre utbildningen specifikt. Det är en internationell trend. Fler studenter och socialt och etniskt mer heterogena studentgrupper rapporteras från de flesta västländer. I årsrapporten för 2008 konstaterar t.ex. Högskoleverket att sedan mitten av nittiotalet har antalet studenter i högre utbildning i genomsnitt ökat med ca 50 procent i OECD-länderna. I en rapport från 2009 konstaterar OECD att en övergångsfrekvens på

57. SOU 2009:28.

58. Högskoleverket (2008).

minst 50 procent mellan gymnasieskola och högskola har blivit riktmärket för OECD-länderna. I många länder överskrids denna andel. I rapporten beskrivs den förändrade situationen inom högre utbildning – ”expanded participation, increased diversity, choice and competition”.⁵⁹ En annan iakttagelse är att antalet studenter med särskilda behov har ökat, på vissa håll markant.

Gårdagens undervisning fungerar sämre i dag

I dagsläget finns heller inga tecken på att utvecklingen ska komma att vända. En viss åtstramning i antalet studieplatser kan kanske bli aktuell framöver, och ökat söktryck kan möjligen driva upp studenternas betygs-genomsnitt i ett antal utbildningar i och med att 1980-talets babyboom-generation är på väg in i högskolan. Under senare år har antalet sökande till högskolan ökat markant. Men sammantaget lär den akademiska utbildningen även i framtiden förbli den massutbildning som den utvecklats till under senare år. Därmed kommer studentgrupperna även fortsättningsvis att vara heterogena.

Mot denna utveckling är det få av studiens lärare som opponerar sig. Under 2000-talet har studerandegrupperna blivit betydligt större, samtidigt som antalet studenter som kommer från hem med svag studietradition, har jämförelsevis låga betyg från gymnasieskolan, är studieovana, och studenter med sociala och möjligen ekonomiska villkor som försvårar studierna, ökat. Numera antas fler studenter med jämförelsevis låga gymnasiebetyg och egentligen, menar de flesta, ska inte studenter med otillräckliga kunskaper antas till högskolan. Men när de ändå kommit in på en utbildning så är det högskolans sak att se till att de faktiskt lär sig det de ska.

I praktiken innebär detta en omöjlig pedagogisk situation.

Lärare i datateknik

Problemet är att det inte alltid är så lätt att veta hur detta ska gå till. Resurser och beprövade pedagogiska lösningar räcker inte alltid till.

59. OECD (2009), sid 46.

Nya förutsättningar för lärande och undervisning

Behov av pedagogisk utveckling

Två nya utmaningar

De förändrade studerandegrupperna innebär enligt denna undersökning minst två pedagogiska utmaningar för högskolans lärare:

- att kunna möta allt mer heterogena studentgrupper utan att anpassa undervisningen efter lägstanivån, dvs. efter de studenter som har de sämsta förkunskaperna
- att under utbildningens gång lyfta studenter från en inledningsvis lägre kunskapsmässig nivå än tidigare till fullgod akademisk nivå.

Nya undervisnings- och examinationsmetoder

Att akademins mer traditionella pedagogiska verktyg och examinationsformer inte är tillräckliga i de undervisningssituationer som lärarna i dag ställs inför visas i den här studien. Många exempel ges på hur undervisningen utvecklas och anpassas för att möta de nya studenterna, så att de ska klara av sina studier. De nya lösningar som prövas innebär bland annat att kraven sänks under utbildningarnas inledande kurser eller terminer, inslagen av repetition och grupparbeten ökar, tydligare anvisningar och vägledning erbjuds studenterna, mer varierade examinationsformer införs och uppsatshandledningen stärks. Vid vissa institutioner har diagnostiska prov använts under en följd av år. Dessa har fungerat som underlag för lärarnas planering av undervisningen, samtidigt som studenterna getts feedback på de egna förkunskaperna.

Redan 2002, i rapporten *Hur har det gått*, konstaterade Högskoleverket att den breddade rekryteringen och ökade mångfalden inom högskolan ökar kraven på institutionerna att ge studenterna tillräckligt stöd för lärande, samt att de pedagogiska kraven på lärarna ökar.⁶⁰ Liknande tankar har förts fram av bedömarna i flera av verkets ämnes- och programutvärderingar. I exempelvis utvärderingen av svenska och nordiska språk rekommenderas att ämnesmiljöerna följer eventuella förändringar av studenternas reella förkunskaper och anpassar utbildningen efter dessa. Lärarna behöver möta sina studenter på en realistisk nivå. I utvärderingen av sociologiämnet konstaterar bedömarna att kraven på lärarna ökar i takt med att studentgrupperna blir alltmer heterogena i erfarenheter och kunskaper.

60. Högskoleverket (2002a).

Ett liknande resonemang förs av Studiesociala kommittén, i en analys av förutsättningarna för ökad genomströmning inom högskolan, dvs. för att studenterna ska kunna fullgöra sina studier utan onödiga dröjsmål. En slutsats som dras är att studenterna i dag kommer till högskolan med vitt skilda förutsättningar. För att de ska klara av sina studier krävs bland annat att studiernas organisering och de pedagogiska lösningarna anpassas. I betänkandet pekas bland annat på hur sammanhållna utbildningar med tydliga studiegångar har högre genomströmning än andra utbildningar. Undervisning som sker i sammanhållna studiegrupper som är stabila över tid underlättar för studenterna att klara av sina utbildningar. I betänkandet refereras till studiebesök vid Lunds universitet och Malmö högskola där intervjuer och undersökningar tyder på att även andelen lärarledd undervisning är av betydelse i det här sammanhanget. Med mer lärarledd undervisning ökar i allmänhet genomströmningen.

Behov av tydlig och kvalificerad pedagogisk ledning

För att de pedagogiska utmaningarna ska kunna mötas krävs ett välfungerande pedagogiskt och strategiskt ledarskap på institutionsnivå.

Svag pedagogisk ledning på institutionsnivå

Hur de förändrade villkoren för undervisningen ska hanteras är i allmänhet inte något som bestäms gemensamt på institutionerna. Detta framgår av Högskoleverkets rapport *Frihetens pris – ett gränslöst arbete*. I denna beskrivs och analyseras universitetslärares och institutionsledares arbets-situation. För det mesta förs inte strategiska diskussioner om vilka kvalitetsmål som gäller när resurserna till undervisningen minskar. Det ansvaret lämnas oftare till den enskilde läraren att hantera i den praktiska undervisningssituationen. Lärarna får med andra ord inte det pedagogiska stöd som behövs, i synnerhet när villkoren för undervisningen skärps. Resultatet blir, enligt rapporten, att ”Undervisningen blir sämre, examinationen förenklas och man får som lärare dåliga resultat i kursvärderingarna.”⁶¹ En påfrestande arbetssituation skapas. De lärare och ledare som ingick i studien arbetade betydligt mer än 40 timmar i veckan och att deras arbete beskrevs som splittrat, svårplanerat och reaktivt.

Både i den tidigare studien och i denna blir det tydligt hur viktigt institutionsledarnas agerande är. Det är institutionsledningen som ska sätta gränser, ange prioriteringar och leda verksamheten. Utan gemensamma

61. Sid 59.

strategier som tydliggör och knyter samman pedagogik och kravnivåer, och utan en ledning som förmår att driva utveckling, implementering och uppföljning av dessa strategier, kommer frågan om kravnivåer i den högre utbildningen att hanteras av de enskilda lärarna, i sin vardag – i det direkta mötet med studenterna. Därmed hamnar frågan utom kontroll. Den enskilde läraren har inga riktlinjer att luta sig mot och institutionens ledning vet inte vad som sker i undervisningen.

Ogynnsamma förutsättningar för pedagogiskt ledarskap

Samtidigt visar den tidigare studien att villkoren för akademiskt ledarskap på institutionsnivå inte alltid är särskilt gynnsamma. Prefekter, studierektorer och andra institutionsledare arbetar ofta lika mycket övertid som lärarna, och har svårt att finna tid för den nödvändiga, långsiktiga planeringen. ”Den ena katastrofen avlöser den andra, som prefekt springer man mellan möten, personalärenden, krishantering och studentärenden, och när man har tid att sitta ner väntar administrationen”. Denna karaktäriseras på många håll av underdimensionerade administrativa funktioner, svaga administrativa rutiner och brist på administrativa verktyg. Arbetet försvåras ytterligare när den interna tidsplaneringen inte fungerar som den ska, och uppdrag delas ut och underlag och redovisningar begärs in utan inbördes samordning.

I praktiken handlar institutionsledarens ansvar dessutom i stor utsträckning om att hantera budgetramar och nya produktivitets- och effektivitetskrav. I både denna och den tidigare tematiska studien beskriver lärarna hur ekonomiseringen av den högre utbildningen har lett till att institutionens budgetramar fungerar som överordnad organiserande princip. Alla beslut ska vara ekonomiskt försvarbara, all verksamhet ska löna sig ekonomiskt. Den pedagogiska utveckling som därmed blir möjlig är den som även lönar sig i ekonomiskt avseende.

Sammantagna framstår institutionsledarnas rent organisatoriska möjligheter att utöva det aktiva pedagogiska ledarskap som den nya tidens akademiska undervisning förutsätter – om kvalitet och kravnivåer ska kunna upprätthållas – som begränsade på många håll.

Behov av studerandestöd

Enbart pedagogisk utveckling är emellertid inte tillräckligt för att möta de nya studerandegruppernas behov. De pedagogiska lösningarna behöver kompletteras med stärkt studerandestöd.

Ökad fokus på studerandestöd

En slutsats som dras av bland annat Studiesociala kommittén är att enbart pedagogisk utveckling inte är tillräcklig för att hantera högskolans nya studerandegrupper. Även studerandestödet, framför allt studievägledningen och karriärvägledningen, behöver stärkas om genomströmningen ska kunna hållas uppe. Kommittén refererar i det här sammanhanget till Högskoleverket rapport *Studier – karriär – hälsa*, samt till reformer och beslut som fattats under senare år för att öka genomströmningen inom den danska, finska och norska högre utbildningen. Danska universitet är numera skyldiga att följa upp studenter som blir försenade i sina studier och erbjuda vägledning. I Finland har undervisningsministeriet utarbetat ett åtgärdsprogram som bland annat innebär en satsning på ”högklassiga stödtjänster inom studiehandledningen”, och i Norge ingår tätare uppföljningar som en del i 2002 års kvalitetsreform som bland annat syftar till att öka genomströmningen inom den högre utbildningen. Även den svenska regeringen har betonat vikten av god studievägledning, i exempelvis propositionen *Ny värld – ny högskola* (prop. 2004/05:162) och i budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1).

Svagheter i de nuvarande insatserna

Universitetens och högskolornas skyldighet att erbjuda studievägledning regleras i högskoleförordningen (1993:100):

Studenter skall ges tillgång till studievägledning och yrkesorientering. Högskolan skall se till att den som avser påbörja en utbildning har tillgång till den information om utbildningen som behövs.

I förordningen sägs däremot inget om verksamhetens utformning eller dimensionering. Sådant beslutar varje lärosäte om. I flera undersökningar, bland annat från Högskoleverket, Saco och Jusek, pekas på svagheter. Mål för verksamheten saknas på många håll, kvaliteten varierar mellan institutioner, fakulteter och lärosäten, arbetsmarknadsinformationen brister och resurserna är alltför ofta knappa.⁶²

62. Högskoleverket (2007b); Högskoleverket (2007e); JUSEK (2007); Diehl (2006).

Behov av kvalitetssäkring

Kvalitet i examinationen

Det går inte att utifrån den här studien dra slutsatsen att de akademiska kraven sänkts generellt under senare år. Däremot ges en mängd exempel på att just detta förekommer – ibland. För den lärare som ska hantera de nya villkoren för undervisningen i sin vardag räcker det inte alltid att arbeta mer. Ibland måste kvalitetskraven sänkas.

När studenterna presterar dåligt sjunker våra förväntningar och krav och då sjunker även studenternas ambitioner. Och eftersom de alltid verkar sikta mot att ligga strax under ribban bidrar detta till ytterligare försämrade prestationer.

Lärare i datateknik

Kraven har inte officiellt sänkts. Däremot har jag och mina kollegor blivit generösare i våra bedömningar.

Lärare i engelska

Resultatet blir inte alltid generellt sänkta krav, men i alla fall varierande och inkonsekventa krav. I de intervjuer som genomfördes under studien påpekade studenterna hur svårt det är att uttala sig om kravnivåerna i utbildningarna, eftersom kraven ofta varierar från lärare till lärare, och från kurs till kurs. Det innebär en kvalitetsbrist.

Den här studien visar med andra ord på behovet av att i både universitetens och högskolornas interna kvalitetssäkringsarbete och i Högskoleverkets nationella kvalitetsgranskningar uppmärksamma kravnivåerna inom den högre utbildningen. Genom att i granskningarna ge större tyngd än tidigare åt examinationen i allmänhet, och åt examensarbetena i synnerhet, undersökts om och i vilken utsträckning som en initial anpassning av kravnivåerna leder till en sänkning av kravnivåerna även generellt, och till att studenter som lämnar den högre utbildningen gör så med sämre kunskaper än tidigare. I examinationen ges ett kvitto på i vilken utsträckning som tillräckligt höga och konsekventa kravnivåer kan upprätthållas.

En förstärkt fokus på examinationen och examensarbetet ligger i linje med det arbete som för närvarande pågår inom Högskoleverket med att vidareutveckla de nationella kvalitetsgranskningarna. Centralt i det nya kvalitetssäkringssystemet blir att utvärdera i vilken utsträckning som studenterna uppnår målen i högskoleförordningens examensbeskrivningar.

Kvalitet i undervisning och studerandestöd

Samtidigt visar studien att examinationen inte säger allt. Undervisningsformerna och det studerandestöd som erbjuds har med de senaste årens förändringar i studentpopulationen, och överhuvudtaget ändrade villkoren för undervisningen, fått ökad betydelse. Den tid är över då högskolan kunde förvänta sig att enbart ta emot en liten grupp av högpresterande och högt motiverade ungdomar som klarar sina studier på egen hand, oberoende av pedagogiskt eller annat stöd från utbildningsanordnaren.

Hur högskolan tar sig an även dessa utmaningar är också en fråga om utbildningskvalitet.

Referenser

Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar 2001–2006 (i urval)

Utvärdering av datavetenskapliga/datalogiska utbildningar i Sverige. Högskoleverkets rapportserie 2001:13 R.

Utvärdering av medie- och kommunikationsvetenskapliga utbildningar vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2001:25 R.

Utvärdering av ämnena latin, grekiska och nygrekiska vid svenska universitet. Högskoleverkets rapportserie 2002:3 R.

Utvärdering av teologiska och religionsvetenskapliga utbildningar vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2002:4 R.

Utvärdering av utbildning i nationalekonomi vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2002:9 R.

Utvärdering av utbildningar i företagsekonomi vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R.

Utvärdering av yrkesutbildningar till sjöingenjör och sjökaptan vid svenska högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2002:29 R.

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi vid svenska universitet. Högskoleverkets rapportserie 2002:36 R.

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i arkeologi vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2003:2 R.

Utvärdering av grundutbildning och forskarutbildning i historia vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2003:12 R.

Utvärdering av utbildning i baltiska och keltiska språk vid Stockholms respektive Uppsalas universitet. Högskoleverkets rapportserie 2003:14 R.

Utvärdering av utbildning i slaviska språk och Öst- och Centraleuropakunskap vid fyra svenska universitet. Högskoleverkets rapportserie 2003:15 R.

Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet. Högskoleverkets rapportserie 2003:16 R.

Utvärdering av utbildningar i kemi vid svenska universitet och högskolor.
Högskoleverkets rapportserie 2003:19 R.

*Utvärdering av högskoleingenjörsutbildning, ingenjörsutbildning
samt brandingenjörsutbildning vid svenska universitet och högskolor.*
Högskoleverkets rapportserie 2003:20 R.

*Utvärdering av grundutbildning och forskarutbildning i sociologi,
kriminologi och rättssociologi samt grundutbildning i socialpsykologi vid
svenska universitet och högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2004:3 R.

*Utvärdering av utbildning i orientaliska och afrikanska språk samt
Mellanösternkunskap vid svenska universitet.* Högskoleverkets rapportserie
2004:9 R.

*Utvärdering av psykologi på fristående kurser och psykologprogram
samt forskarutbildning i psykologi vid svenska universitet och högskolor.*
Högskoleverkets rapportserie 2004:11 R.

*Utvärdering av grund- och forskarutbildning i geovetenskap vid svenska
universitet och högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2004:13 R.

*Utvärdering av personal- och arbetslivsprogrammen vid svenska universitet
och högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2004:28 R.

*Utvärdering av grund- och forskarutbildning i romanska språk vid svenska
universitet och högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2005:3 R.

*Utvärdering av dietistutbildning samt utbildning i hushållsvetenskap,
kostvetenskap, kostekonomi, måltidskunskap, klinisk nutrition och
nutrition.* Högskoleverkets rapportserie 2005:7 R.

*Utvärdering av grundutbildningen och forskarutbildningen i engelska vid
svenska universitet och högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2005:11 R.

*Utvärdering av grund- och forskarutbildning i tyska vid svenska universitet
och högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2005:13 R.

*Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och
högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2005:17 R.

*Utvärdering av grund- och forskarutbildning inom ämnesområdena
pedagogik, didaktik och pedagogiskt arbete vid svenska universitet och
högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2005:19 R.

*Utvärdering av utbildningar till civilingenjör vid svenska universitet och
högskolor.* Högskoleverkets rapportserie 2006:8 R.

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i finsk-ugriska språk vid svenska universitet. Högskoleverkets rapportserie 2006:12 R.

Utvärdering av ämnena litteraturvetenskap och retorik vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2006:13 R.

Utvärdering av utbildning i statsvetenskap, freds- och utvecklingsstudier, och områdesstudier vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2006:17 R.

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i östasiatiska språk vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2006:23 R.

Utvärdering av utbildning i hälso- och sjukvårdsadministration. Högskoleverkets rapportserie 2007:13 R.

Utvärdering av apotekar- och receptarieutbildningarna i Sverige. Högskoleverkets rapportserie 2007:15 R.

Utvärdering av ämnena film-, konst-, musik- och teatervetenskap vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2007:19 R.

Utvärdering av grundutbildningar i medicin och vård vid svenska universitet och högskolor. Högskoleverkets rapportserie 2007:23 R.

Utvärdering av psykoterapeututbildningar vid universitet och enskilda utbildningsanordnare. Högskoleverkets rapportserie 2007:30 R.

Övriga rapporter och studier

Ask, S. (2007). *Vägar till ett akademiskt skriftspråk.* Akademisk avhandling. Växjö universitet, institutionen för humaniora.

Bylund, P. & Boo, P-A. (2003). Studenternas förkunskaper. I: *Nämnamn*, nr 3. 2003.

CSN (2007) *Studieresultatprövning.*

Diehl, J. (2006). *Råd och dåd för studenterna? En intervjustudie om arbetslivsinriktade och studierådgivande verksamheter vid 18 lärosäten i Sverige.* Saco.

Ekecrantz, S. (2007). *Målrelaterade betyg. Att arbeta med betygskriterier och bedömning i sju grader.* Umeå universitet, Universitetspedagogiskt centrum.

- Enkvist, I. (2005). *Trängd mellan politik och pedagogik. Svensk språkutbildning efter 1990*. Gidlunds förlag.
- Göteborgs universitet (2007). *Göteborgs universitets Studentbarometer 2007. Resultat från en undersökning av studenternas arbetsmiljö*.
- Högskoleverket (1999). *Räcker kunskaperna i matematik?* ISBN 88874-20-6.
- Högskoleverket (2000). *Behörighet, rekrytering och urval*.
Högskoleverkets arbetsrapporter 2000:6 AR.
- Högskoleverket (2001). *Studenterna i Sverige. Om livet och tillvaron som student vid sekelskiftet 2000*. Högskoleverkets rapportserie 2001:26 R.
- Högskoleverket (2002a). *Hur har det gått? Högskoleverkets kvalitetsgranskningar år 2001*.
- Högskoleverket (2002b). *Studentspegeln 2002*. Högskoleverkets rapportserie 2002:21 R.
- Högskoleverket (2005). *Nybörjarstudenter och matematik – matematikundervisningen under första året på tekniska och naturvetenskapliga utbildningar*. Högskoleverkets rapportserie 2005:36 R.
- Högskoleverket (2006a). *Förslag till alternativa tillträdesregler*. PM 2006-12-13. Reg.nr 83-4972-06.
- Högskoleverket (2006b). *Högre utbildning och forskning 1945-2005*.
Högskoleverkets rapportserie 2006:3 R.
- Högskoleverket (2007a). *Icke godkänd i gymnasieskolan – godkänd i högskolan?* Högskoleverkets rapportserie 2007:1 R.
- Högskoleverket (2007b). *Studentspegeln 2007*. Högskoleverkets rapportserie 2007:20 R.
- Högskoleverket (2007c). *Samband mellan betyg i gymnasieskolan och prestationer i högskolan*. Högskoleverkets rapportserie 2007:21 R.
- Högskoleverket (2007d). *Studier-karriär-hälsa – en utvärdering av högskolans arbete med studievägledning, karriärvägledning och studenthälsovård*. Högskoleverkets rapportserie 2007:24 R.
- Högskoleverket (2007e). *Utvärdering av arbetet med breddad rekrytering till universitet och högskolor. En samlad bild*. Högskoleverkets rapportserie 2007:43 R.

- Högskoleverket (2008a). *Universitet & högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2008*. Högskoleverkets rapportserie 2008:19 R.
- Högskoleverket (2008b). *Frihetens pris – ett gränslöst arbete. En tematisk studie av de akademiska lärarnas och institutionsledarnas arbetssituation*. Högskoleverkets rapportserie 2008:22 R.
- Johansson, B. (1998). *Förkunskapsproblem i matematik?* Göteborgs universitet, institutionen för ämnesdidaktik.
- Jusek (2007). *Blivande akademiker har rätt till jämförbar information och bättre vägledning till arbetslivet*.
- Köhlmyr, P. & Olofsson, A. (2005). *Är nykläckta studenter verkligen fullfjädrade i engelska? Om faktiska kontra förmodade förkunskaper*. Göteborgs universitet, Humanistiska fakultetsnämnden.
- Lind, M & Nerenberg, A. (2006). *Från gymnasiet till universitetet. En studie av hur studenter i spanska och tyska upplever övergången mellan gymnasiet och universitetets A-kurs*. Uppsala universitet, institutionen för lärarutbildning.
- Lunds universitet (2004). *Studentbarometern: samhällsvetenskap och ekonomi*. Rapport nr 2004:225. Utvärderingsenheten.
- Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94. Gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda*. Ändring införd t.o.m. SKOLFS 2006:24.AB Danagårds grafiska.
- Malmö högskola (2004). *Studenter vid Malmö högskola. Barometer 2003–2004*.
- Mobärg, M. & Olofsson, A. (2006). *Kan DOM vad vi vill DOM ska kunna? Från gymnasiestudier till universitetsstudier i engelska*. Göteborgs universitet, Humanistiska fakultetsnämnden.
- OECD (2009). *Education Today. The OECD perspective*.
- Prop. 2004/05:162. *Ny värld – ny högskola*.
- Prop. 2007/08:1. *Budgetpropositionen för 2008*.
- SCB (2007a). *Högskolestudenternas levnadsvillkor*. Statistiska meddelanden. UF 19 SM 0701.
- SCB (2007b). *Utländsk bakgrund för studerande i grundutbildning och forskarutbildning 2006/07*. Statistiska meddelanden. UF 19 SM 0801.

Skolverket (2005). *Väl förberedd?* Rapport 268.

SOU 2008:27. *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*. Edita Sverige AB.

SOU 2009:28. *Stärkt stöd för studier – tryggt, enkelt och flexibelt*. Stockholm: Fritzes.

Stage, C. (2003). *En jämförelse mellan de gamla och nya gymnasiebetygen*. Pm nr 191. Umeå universitet.

Utbildningsdepartementet (2009). *En ny gymnasieskola*. Lagrådsremiss.